V. DROSTE-HÜLSHOFF:

DE JODENBEUK

ADALBERT STIFTER:

OP DE HEIDE

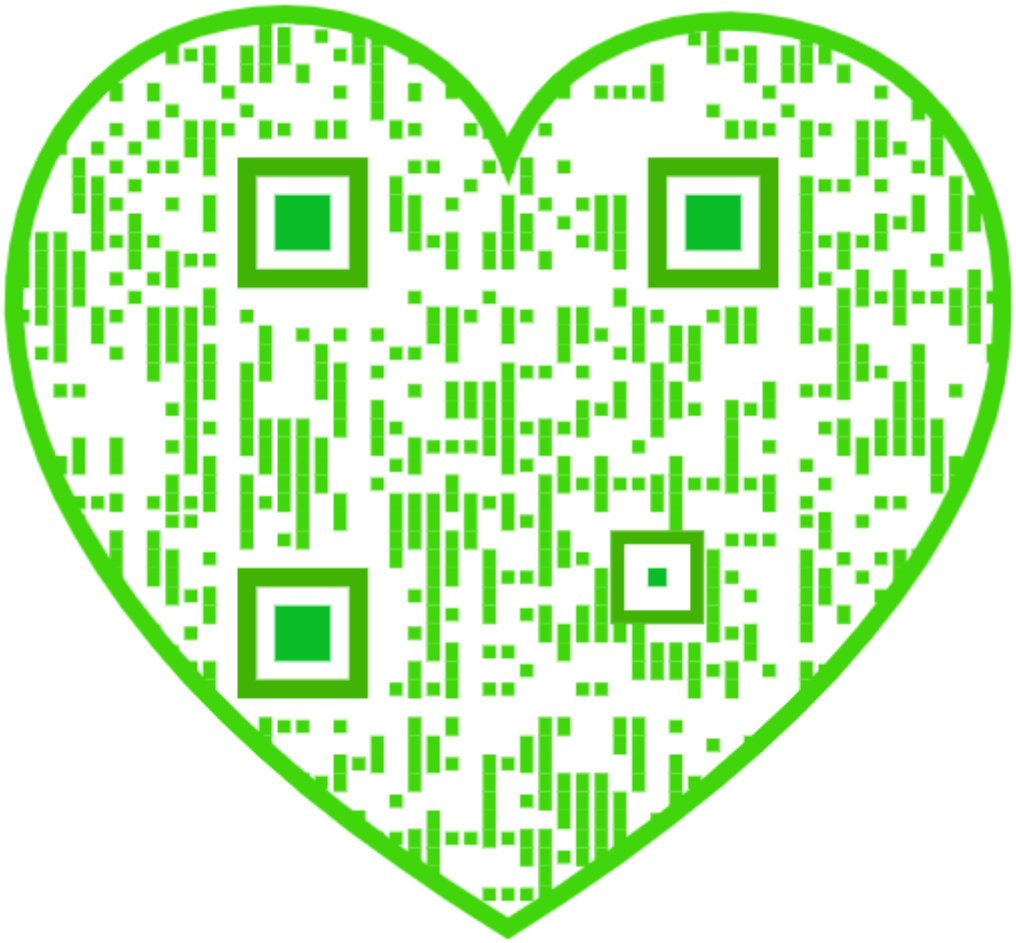

Lecturis-Verhalen 1

Annette von Droste-Hülshoff

DE JODENBEUK

ZEDENSCHILDERING UIT 'T HEUVELLAND
VAN WESTFALEN

NAAR HET DUITSCH
VAN ANNETTE FREIIN VON DROSTE-HÜLSHOFF

•

OP DE HEIDE

NAAR HET DUITSCH VAN ADALBERT STIFTER

•

VRIJ BEWERKT DOOR D. FISCHERIN

EINDHOVEN 1923 * N. V. LECTURIS

Inhoud

De Jodenbeuk 7
Op de Heide 93

DE JODENBEUK

Wiens oordeel is zoo juist, zoo scherp, dat zonder falen
Hij schuld of onschuld van een ander moog' bepalen?
Wie is zoo rein, dat hij den steen te werpen waagt
Op andren, zonder dat hem zijn geweten knaagt? —
Die moet wel de erflijkheid, 't vooroordeel onderscheiden,
Ja, elke omstandigheid, die tot 'n daad kan leiden.
Gij, die zijt opgevoed in blijdschap en geluk,
Die niet gedragen hebt der armoe knellend juk,
U voegt het niet, de waagschaal hoog te heffen. —
Werp weg dien steen. — Hij mocht u zelven treffen.

Frederik Mergel, geboren in 1738, was de eenige zoon van 'n zoogenaamden „halfmeier" of klein grondbezitter in 't dorp B., dat, hoe slecht gebouwd en rookerig ook, toch het oog van den reiziger weet te boeien door het bijzonder schilderachtige van z'n ligging in 't dichtbegroeid ravijn van 'n belangrijk en uit geschiedkundig oogpunt merkwaardig gebergte. Het landje, waartoe 't behoorde, was destijds een van die eenzame uithoeken der aarde zonder handel en fabrieken, zonder verkeerswegen, waar 'n vreemd gezicht nog opzien baarde en 'n reis van dertig mijlen zelfs den meergegoede tot den Ulysses zijner omgeving maakte — om kort te gaan, 'n streek, zooals er toen in Duitschland zooveel waren, met al de gebreken en deugden, al de oorspronkelijkheid en bekrompenheid, als uit zulke toestanden voortkomen.

Onder de zeer eenvoudige en dikwijls ontoereikende wetten waren de begrippen van recht en onrecht bij de inwoners min of meer in de war geraakt, of eigenlijk: naast 't wettelijk recht had zich 'n ander gevormd, 'n recht der openbare meening, der gewoonte en van verjaring, dat door nalatigheid ontstaan was. De landeigenaars, onder wie dit kleine rechtsgebied ressorteerde, straften en beloonden naar hun eigen — in de meeste gevallen redelijk — inzicht; de onderdaan deed wat hem uitvoerbaar en met z'n eenigszins ruim geweten overeen te brengen scheen, en alleen de verliezende partij viel 't soms in, er stoffige oude oorkonden op na te slaan. —

't Is moeilijk, dien tijd met onpartijdigen blik te beschouwen; nu hij voorbij is, wordt hij of hoogmoedig gelaakt of dwaas geloofd, omdat degenen die hem beleefden, te veel verblind zijn door dierbare herinneringen, terwijl de latergeborenen hem niet begrijpen. Dit kan men er intusschen van gelooven, dat de vorm vager, de kern vaster, misslagen vaker voorkomend, gewetenloosheid zeldzamer was. Want hij, die naar overtuiging handelt, al is die nòg zoo verkeerd, kan niet geheel tengronde gaan; terwijl niets doodender op de ziel werkt, dan zich achter de beschreven wetten te verschansen tegen 't eigen rechtvaardigheidsgevoel.

'n Slag van menschen, rusteloozer en onder-

nemender dan z'n naburen, deed in 't landje, waar wij van spreken, 't hierboven vermelde veel duidelijker uitkomen dan elders onder dezelfde omstandigheden gebeurde. Houtdieverij en strooperij waren aan de orde van den dag, en bij de vaak voorkomende kloppartijen moest ieder zich maar zelf troosten over z'n bebloeden kop. Daar evenwel groote en winstgevende bosschen de voornaamste rijkdom van 't land uitmaakten, werden de wouden zeker nauwlettend bewaakt, doch minder langs wettelijken weg dan wel doordat men steeds nieuwe middelen bedacht, om geweld en list met gelijke wapenen te keeren.

Het dorp B. gold voor de hoogmoedigste, sluwste en vermetelste gemeente van 't gansche vorstendom. Z'n eenzame ligging temidden van dichte, trotsche wouden moest reeds vroeg de aangeboren onbuigzaamheid der gemoederen voedsel geven. De nabijheid eener rivier, die in zee uitmondde en bedekte vaartuigen droeg, groot genoeg om hout voor scheepsbouw makkelijk en zeker buitenslands te brengen, droeg er veel toe bij om de natuurlijke vermetelheid der houtdieven aan te moedigen. Ook de omstandigheid, dat de heele omtrek van houtvesters wemelde, kon hier slechts uitdagend werken, want bij de dikwijls voorkomende schermutselingen bleef 't voordeel meest aan den kant der boeren.

In de lichte nachten, als de maan helder scheen,

reden dertig, veertig karren tegelijk uit. Ze waren bemand met ongeveer dubbel zooveel koppen van elken leeftijd, van den halfvolwassen knaap tot den zeventigjarigen burgemeester. Deze, als ervaren belhamel, voerde den tocht met even trotsche zelfbewustheid aan, als hij te gezetter tijd z'n zetel in de gerechtszaal innam.

De achtergeblevenen luisterden onbekommerd naar 't knarsen en stooten der wielen in de holle wegen, dat langzamerhand wegstierf, en sluimerden rustig voort. Soms deed 'n schot, 'n flauwe kreet wel de eene of andere jonge vrouw of bruid wakker schrikken; overigens lette niemand daarop. Bij 't eerste morgenkrieken keerde de bende even stil huiswaarts; allen met gloeiende gezichten, hier en daar een met 'n verband om z'n hoofd, waar verder niemand notitie van nam. En 'n paar uur later was de heele streek vol van 't ongeluk van een of meer boschwachters, die uit de bosschen gedragen waren half dood, met snuif verblind, en voor eenigen tijd buiten staat hun beroep uit te oefenen.

In deze omgeving werd Frederik Mergel geboren in 'n huis, dat door 't trotsch bezit van 'n schoorsteen en minder kleine ruiten getuigenis aflegde van den rijkdom van dengene die 't had laten bouwen. Daarentegen gaf 't huidig verval blijk van de kommerlijke omstandigheden, waarin de tegenwoordige bezitter verkeerde. Het hek,

dat vroeger om plaats en tuin liep, had plaats gemaakt voor 'n verwaarloosde haag. 't Dak was gehavend, vreemd vee ging op de weiden, koren van anderen wies op den akker, die aan de hoeve paalde, en buiten 'n paar knoestige rozenstruiken uit beteren tijd groeide er in den tuin meer onkruid dan gewas. Zeker, de slagen van 't ongeluk hadden er veel toe bijgedragen, maar ook onorde en slecht beheer waren er schuld aan geweest.

Frederiks vader, de oude Herman Mergel, was als jonggezel een zoogenaamd ordentelijk drinker, dat wil zeggen, iemand, die alleen op Zon- en feestdagen in de goot lag, maar door de week zoo sober was als ieder ander. Daardoor was 't hem dan ook niet moeilijk gevallen, de hand te verkrijgen van 'n heel aardig meisje van goeden doen.

Op de bruiloft ging 't vroolijk toe. Mergel was niet bepaald stomdronken en de ouders der bruid keerden zeer vergenoegd huiswaarts. Doch den eerstvolgenden Zondag zag men de jonge vrouw schreiend en bebloed door 't dorp naar haar ouders loopen, terwijl ze al haar mooie kleeren en nieuw huisraad in den steek liet. Dat was bepaald 'n groot schandaal en 'n vreeselijke ergernis voor Mergel, waarover hij zich ongetwijfeld moest zien te troosten. Dientengevolge was dan ook 's namiddags geen enkele ruit in z'n huis meer heel en tot laat in den nacht zag men hem voor den drem-

pel liggen; van tijd tot tijd bracht hij den afgebroken hals van 'n flesch aan den mond en sneed zich daarmee jammerlijk in gezicht en handen. De jonge vrouw bleef bij haar ouders, waar ze spoedig wegkwijnde en stierf. Of nu Mergel door berouw of schaamte gekweld werd, genoeg, hij scheen altijd meer behoefte te krijgen aan z'n troostmiddel en begon weldra tot de geheel verdierlijkte sujetten te behooren.

De boel raakte in verval; vreemde meiden brachten schade en schande; zoo verging 't eene jaar na 't andere. Mergel was en bleef 'n verloopen, en ten laatste tamelijk armzalig weduwnaar, tot hij opeens weer als bruidegom voor den dag kwam. Was de zaak op zich zelf onverwacht, de persoonlijkheid der bruid droeg er nog toe bij om de verbazing te doen stijgen.

Margriet Semmler was 'n brave, fatsoenlijke vrouw, zoo omtrent in de veertig; in haar jeugd 'n dorpsbeauté, en ging nu nog door voor knap en huishoudelijk; daarbij niet onbemiddeld. Zoo moest 't ieder een raadsel zijn, wat haar tot dezen stap kon bewogen hebben. Wij meenen de reden juist te moeten zoeken in die talenten, waarvan ze zich volkomen bewust was. Op den vooravond van de bruiloft zou ze gezegd hebben: „'n Vrouw, die door haar man slecht behandeld wordt, is dom of deugt niet: als 't mij slecht gaat, zeg dan gerust, dat 't aan mijzelf ligt."

Jammer genoeg bewees de tijd, dat ze haar krachten overschat had. In den beginne imponeerde ze haar man; hij kwam niet naar huis of kroop in de schuur als hij te veel gedronken had, maar 't juk was te drukkend om lang gedragen te worden, en weldra zag men hem maar al te dikwijls schuins over de straat 't huis binnentuimelen. Dan hoorde men daarbinnen z'n woest getier en zag men Griet snel deur en venster sluiten. Op zoo 'n dag — nu geen Zondag meer — zag men haar 's avonds zonder muts of halsdoek 't huis uitvliegen, terwijl de lokken haar woest om 't hoofd slingerden. In den tuin wierp ze zich bij 'n groentebed neer en woelde met de handen den grond om; dan keek ze angstig om zich heen, plukte vlug 'n bosje kruiden en ging daarmee langzaam op 't huis toe, niet naar binnen, maar in de schuur. Dien dag, heette het, had Mergel voor 't eerst de hand aan haar geslagen, ofschoon die bekentenis nooit over hare lippen kwam.

't Tweede jaar van dezen ongelukkigen echt werd door geboorte van 'n zoon . . . „verblijd" kan men niet zeggen, want Griet moet erg geschreid hebben, toen men haar 't kind overreikte. Niettemin, schoon onder 'n hart vol bitterheid gedragen, was Frits 'n gezond, flink kind, dat in de frissche buitenlucht groeide als kool. De vader hield veel van hem, ja, kwam nooit thuis zonder hem 'n stukje wittebrood of iets dergelijks mee te brengen,

en men vond zelfs, dat hij sedert de geboorte van het kind fatsoenlijker geworden was, tenminste het razen en tieren in huis werd minder.

Frits was in z'n negende jaar. 't Liep tegen het feest der H. Driekoningen, 'n gure, stormachtige winternacht. Herman was naar 'n bruiloft en had zich al vroeg op weg begeven, daar 't feesthuis wel driekwart mijl ver lag. Ofschoon hij beloofd had 's avonds terug te komen, rekende Vrouw Mergel daar niet op, te minder omdat na zonsondergang 'n dichte sneeuwjacht was komen opzetten. Tegen tien uur veegde ze de asch van den haard bijeen en maakte zich klaar om naar bed te gaan. Frits, al half uitgekleed, stond naast haar en luisterde naar 't gehuil van den wind en 't klepperen van de zolderluiken.

„Moeder, komt Vader vanavond niet?" vroeg hij.

„Neen kind, morgen."

„Maar waarom niet, Moeder, hij heeft 't toch beloofd?

„Ach hemel! als die alles deed wat ie beloofde! Kom, vooruit; maak dat je klaar komt."

Nauwelijks lagen ze te bed, of er kwam zoo 'n hevige rukwind, dat ze meenden met huis en al in de lucht te vliegen. De bedstee schudde en in den schoorsteen rammelde het, of er de berggeest huishield.

„Moeder, ze kloppen daarbuiten."

„Stil, Fritsje, 't is die losse plank in den gevel, waar de wind mee speelt."

„Neen, Moeder, 't is aan de deur."

„Die sluit niet. De klink is stuk. Hemel, ga toch slapen, en beroof me niet van m'n armzalig beetje nachtrust."

„Maar als Vader nu toch 'ns kwam."

De moeder keerde zich boos op de andere zijde:

„Dien houdt de duivel stevig genoeg vast."

„Waar is de duivel, Moeder?"

„Pas op, jou deugniet! Hij staat voor de deur en zal je halen, als je je niet stilhoudt.

Frits zweeg; hij luisterde nog 'n poosje en sliep toen in. Na 'n paar uur werd ie wakker. De wind was gedraaid en door de vensterreet siste hij nu als 'n slang aan z'n oor. Z'n schouder was verstijfd; hij kroop diep onder de dekens en hield zich uit angst doodstil. Na 'n tijdje merkte hij, dat Moeder ook niet sliep. Hij hoorde ze schreien en daartusschen: „Wees gegroet, Maria!" en „bid voor ons zondaars". De kralen van den rozenkrans gleden langs z'n gezicht. Onwillekeurig ontsnapte hem 'n zucht.

„Ben je wakker, Frits?"

„Ja, Moeder."

„Kind, bid wat — je kent immers al 't halve Onze Vader — dat God ons beware voor watersnood en brand."

Frits dacht aan den duivel, hoe die er wel uit

mocht zien. Dat veelsoortig geraas en geklepper in huis leek hem wonderlijk vreemd. Hij meende, dat daar ergens 'n levend wezen moest zijn, en daarbuiten ook.

„Hoor 'ns Moeder, werkelijk, daar zijn menschen, die aan de deur kloppen."

„Och neen, kind, maar daar is geen oude plank in huis, die niet kraakt."

„Hoor! Hoort u niet? Ze roepen! Luister toch!"

De moeder ging overeind zitten; de storm hield 'n oogenblik op met woeden. Men hoorde duidelijk aan de vensterluiken kloppen en verscheidene stemmen: „Griet, Vrouw Margriet! Hei daar, doe open!" 'n Kreet van woede ontsnapte de vrouw: „Daar brengen ze me dat zwijn weer thuis!"

De rozenkrans vloog kletterend op den houten stoel. De kleeren werden haastig aangeschoten. Ze spoedde zich naar den haard en niet lang daarna hoorde Frits haar met vasten, uitdagenden stap over de deel gaan. Griet kwam heelemaal niet meer terug, maar in de keuken klonk aanhoudend gefluister van vreemde stemmen. Tweemaal kwam 'n onbekend man in de kamer en scheen angstig naar iets te zoeken. Toen werd opeens 'n lamp binnengebracht; twee mannen ondersteunden z'n moeder. Ze was zoo wit als de muur en hield de oogen gesloten. 't Kind dacht, dat ze dood was; hij begon luidkeels te schreien, waarop iemand hem 'n oorveeg toediende, die hem tot bedaren bracht.

Langzamerhand begreep hij uit de gesprekken der omstanders, dat z'n vader door Oom Frans Semmler en Hulsmeyer dood in 't bosch gevonden was en nu in de keuken lag.

Zoodra Griet weer tot bezinning kwam, trachtte ze de vreemden weg te krijgen. Haar broer bleef bij haar, en Frits, wien 't op strenge straf verboden was uit bed te komen, hoorde den heelen nacht door 't vuur in de keuken knetteren, en 'n geluid van heen-en-weerschuiven en schuieren. Gesproken werd er weinig en zacht, maar tusschenbeide drongen er zuchten tot hem door, die het kind, zoo jong als 't was, door merg en been gingen. Eén keer hoorde hij z'n oom zeggen: „Trek 't je niet zoo aan, Griet; we zullen elk drie H. Missen laten lezen en tegen Paschen doen we samen 'n bedevaart naar O. L. Vrouw van Werl."

Toen 't lijk na twee dagen afgehaald werd, zat Margriet aan den haard, en verborg haar gezicht in haar schort. Na 'n paar minuten, toen alles stil geworden was, sprak ze in zichzelf: „Tien jaren, tien kruisen! Toch hebben we ze te zamen gedragen, maar nu ben ik alleen!" Toen luider: „Fritsje, kom hier."

Frits kwam bedeesd naderbij. Hij was heel bang voor z'n moeder met die zwarte linten en dat booze gezicht.

„Fritsje," zei ze, „zul je nu braaf zijn, dat ik plezier aan je beleef, of ben je van plan on-

deugend te zijn en te liegen of te drinken en te stelen?"

„Moeder, Hulsmeyer steelt."

„Hulsmeyer? Heer bewaar! Moet ik je voor je broek komen? Wie vertelt je zulke slechte dingen?"

„Laatst heeft ie Aäron afgeranseld en hem drie stuiver afgenomen."

„Als hij Aäron geld heeft afgenomen, dan heeft de vervloekte Jood hem zeker zooveel afgezet. Hulsmeyer is 'n fatsoenlijk man, waarop niets te zeggen valt, maar de Joden zijn allemaal bedriegers."

„Maar Moeder, Brandes zegt ook, dat ie hout steelt en herten stroopt."

„Kind, Brandes is houtvester."

„Liegen de houtvesters, Moeder?"

Griet zweeg even; toen zei ze: „Hoor 'ns hier, Frits, 't hout laat O. L. Heer groeien, en 't wild loopt nu op 't gebied van den een, dan op dat van den ander; dat kan dus niemand toebehooren. Maar dat begrijp je nog niet; ga nu naar de schuur en haal me wat dorre takken."

Frits had z'n vader dood op 't stroo zien liggen; hij moet er, naar men zegt, blauw en afgrijselijk hebben uitgezien. Maar daar sprak hij nooit van, en scheen er ook niet graag aan te denken. Over 't geheel had de herinnering aan z'n vader 'n met vrees vermengde teederheid in hem nagelaten,

daar immers niets zoo boeit, als de liefde en toewijding van 'n wezen, dat tegenover elk ander verhard schijnt. Bij Frits wies dit gevoel met de jaren door menige achteruitzetting, die hij van anderen moest ondervinden. Zoolang hij kind was, viel hem uiterst pijnlijk, op min loffelijke wijze van den overledene te hooren spreken, 'n verdriet, dat 't de ruwheid zijner buren hem niet spaarde. In die streken is 't gewoonte, de verongelukten in hun graf geen rust te gunnen. De oude Mergel werd 't spook van 't Brederhout. Iemand, die te veel had gedronken, had hij als dwaallicht bijna in 'n vijver gelokt; de herdersjongens, die 's nachts bij hun wachtvuur liggend de uilen hoorden schreeuwen, vernamen van tijd tot tijd in kortafgestooten klanken heel duidelijk daartusschen zijn: „Luister eens toe, mooi Lieske-mijn," en 'n houtdief die onder den grooten eik was ingedut en daar door den nacht werd overvallen, had bij 't ontwaken zijn blauw gezwollen gezicht door de takken zien gluren.

Frits moest van andere jongens daar veel over hooren; dan huilde hij, sloeg om zich heen, stak ook eens met z'n mesje en kreeg er bij die gelegenheid vreeselijk van langs. Sinds dien tijd dreef hij de koeien zijner moeder heel naar 't andere eind van 't dal, waar men hem dikwijls uren lang in dezelfde houding in 't gras liggen of thijm uit den grond zag plukken.

Hij was twaalf jaar, toen z'n moeder eens bezoek kreeg van haar jongeren broer, die in Brede woonde en sedert 't dwaze huwelijk van z'n zuster niet over haar drempel was gekomen.

Sijmen Semmler was 'n onrustig, mager mannetje met naar voren staande schelvischoogen, en over 't geheel genomen 'n gezicht als 'n snoek; 'n griezelig iemand, die zich nu eens aanstellerig teruggetrokken, dan weer even gemaakt openhartig voordeed. Hij ging graag door voor 'n verlicht man, maar gold inplaats daarvan voor 'n gevaarlijken, twistzieken kerel, dien men liefst uit den weg bleef, en dit des te meer toen hij op 'n leeftijd kwam, waarop overigens bekrompen menschen allicht aan pretensie winnen, wat ze verder aan bruikbaarheid verliezen. Toch was arme Griet blij, daar ze geen ander familielid meer in leven had.

„Ben jij daar, Sijmen?" vroeg ze, en beefde zoo, dat ze zich aan haar stoel moest vasthouden. „Kom je 'ns kijken, hoe 't mij en m'n vuilen jongen gaat?"

Sijmen keek haar ernstig aan en reikte haar de hand:

„Je bent oud geworden, Griet."

Griet zuchtte: „Ik heb dan ook allerlei wederwaardigheden gehad."

„Ja, meisje; te laat getrouwd heeft immer berouwd. Nu ben je oud en 't kind is klein. Alles heeft z'n tijd. Maar als 'n oud huis brandt, is er geen blusschen aan."

'n Donkere blos van verontwaardiging kleurde Griets gelaat.

„Maar ik hoor, uw jongen is slim en gewiekst," ging Sijmen voort.

„Nu, dat gaat nogal. Bovendien is ie braaf."

„Hm, daar had 'ns iemand 'n koe gestolen; die heefte ook braaf. Maar hij is stil en nadenkend, nietwaar? en hij gaat niet met andere jongens?"

„'t Is 'n eigenaardig kind," zei Griet als voor zich heen; „'t is verkeerd."

Sijmen schaterde het uit:

„Uw jongen is verlegen, omdat anderen er hem 'n paar maal flink op gegeven hebben. Dat zal ie hun wel weer betaald zetten. Hulsmeyer was laatst bij me; die zei, dat 't een jongen was zoo vlug als 'n hert.

Welke moeder gaat 't hart niet open, als ze haar kind hoort prijzen? Arme Griet voelde zich zelden zoo gestreeld; iedereen noemde haar zoon gniepig en gesloten. De tranen sprongen haar in de oogen.

„Goddank, ja; hij is recht van lijf en leden."

„Hoe ziet ie er uit?" vroeg Sijmen verder.

„Hij heeft veel van jou, Sijmen, veel."

Sijmen lachte: „Nou, dan moet het 'n rare snuiter zijn; ik word met den dag mooier. Aan de school zal hij zich wel niet branden. Je laat hem koeien hoeden? Dat is net zoo goed. 't Is toch niet eens half waar, wat de meester beweert. Maar waar hoedt ie ze? In 't Telgenbosch, in 't

Roderhout? In 't Teutoburgerwoud? Ook 's nachts en 's morgens vroeg?"

„Heele nachten lang; maar waarom vraag je dat?" Sijmen scheen haar vraag niet gehoord te hebben; hij stak 't hoofd buiten de deur. „Zoo, daar komt 't jongemensch! Hij heeft 'n aardje naar z'n vaartje; hij slingert net zoo met z'n armen als je man zaliger. En, kijk 'ns aan. Waarachtig, de jongen heeft mijn blond haar."

Over de trekken der moeder gleed 'n trotsch, vluchtig glimlachje; de blonde lokken van haar Frits en Sijmens rossige borstels! Zonder te antwoorden brak ze 'n tak van de naastbijzijnde haag en ging haar zoon tegemoet, schijnbaar om 'n trage koe aan te zetten, maar in werkelijkheid om hem snel, bijna dreigend 'n paar woorden toe te fluisteren, want ze kende z'n koppigen aard en Sijmen's manier van doen intimideerde haar dezen keer meer dan ooit.

Toch ging alles boven verwachting goed. Frits toonde zich noch koppig noch brutaal, eer wat verlegen; en deed verbazend z'n best om bij oom in 't gevlei te komen. Zoo gebeurde 't, dat na 'n onderhoud van 'n half uur Sijmen 't voorstel deed den jongen min of meer als zijn kind aan te nemen. Hij onttrok hem dan wel niet geheel aan z'n moeder, maar wilde toch over 't grootste deel van z'n tijd beschikken. In ruil daarvoor zou den jongen dan eenmaal de erfenis van z'n ongehuwden oom ten

deel vallen — 'n erfenis, die hem buitendien toch niet ontgaan kon.

Griet liet zich geduldig uiteenzetten, hoe groot 't voordeel, hoe klein 't gemis harerzijds bij dit voorstel was. Zij wist best, hoe moeilijk 'n ziekelijke weduwe de hulp van 'n twaalfjarigen zoon kan missen, dien zij gewend had de plaats van 'n dochter in te nemen. Maar ze zweeg en stemde in alles toe. Alleen smeekte ze haar broeder, wel streng maar toch niet hard voor den jongen te zijn.

„Hij is goed", zei ze, „maar ik ben 'n alleenstaand weduwe; m'n zoon is dus niet als andere jongens, die onder vaderlijke tucht gestaan hebben."

Sijmen knikte sluw.

„Laat mij maar begaan; wij zullen 't wel met elkaar vinden, en, weet je wat? Geef me den jongen meteen mee; ik moet twee zakken meel van den molen halen; den kleinste kan hij net dragen; en zoo leert hij me een handje helpen. Kom, Fritsje, doe je klompen aan."

En weldra stond Griet de twee na te kijken, hoe ze daar voortliepen; Sijmen voorop met z'n neus in de lucht, terwijl de panden van z'n rooden rok hem als vuurvlammen achterna wapperden. Zoo leek hij wel wat op den man van vuur, die tot boete veroordeeld is z'n gestolen zak rond te dragen. Frits achter hem aan, fijngebouwd en slank voor z'n leeftijd, met zachte, bijna edele

gelaatstrekken en lange blonde lokken, die beter verzorgd waren dan men, naar 't overige van z'n uiterlijk te oordeelen, zou verwachten. Verder was hij in lompen gehuld, verbrand door de zon en had 'n gelaatsuitdrukking, die deed denken aan verwaarloozing en 'n soort van ruwe melancholie. Toch viel 'n duidelijke familietrek niet te miskennen, en zooals Frits daar zoo langzaam achter z'n leidsman ging, z'n blikken onafgewend op dien man gericht, deed ie onwillekeurig denken aan iemand, die in 'nt ooverspiegel met schrik en opmerkzaamheid het beeld zijner toekomst beschouwt.

Nu kwamen de twee aan die plaats in 't Teutoburgerwoud, waar 't Brederhout de helling van 't gebergte afdaalt en daar 'n heel donker ravijn begroeit. Totdantoe hadden ze weinig gezegd. Sijmen scheen nadenkend, de jongen verstrooid, en beiden hijgden onder hun zakken. Plotseling vroeg de eerste: „Drink je graag brandewijn?"

De knaap antwoordde niet.

„Ik vraag, of je van brandewijn houdt. Geeft je moeder je niet zoo nu en dan wat?"

„Moeder heeft er zelf geen."

„Zoo zoo; des te beter. Ken je dat bosch daar vóór ons uit?"

„Dat is 't Brederhout."

„Weet je ook, wat daar gebeurd is?"

Frits zweeg. Intusschen kwamen ze al dichter bij de donkere kloof.

„Bidt je moeder nog zooveel?“ begon Sijmen weer.

„Ja, elken avond twee rozenhoedjes.“

„Zoo, en jij bidt mee?“

De jongen lachte half verlegen, terwijl hij van terzijde 'n sluwen blik op z'n oom wierp.

„Moeder bidt in de schemering voor den eten het eene rozenhoedje; dan ben ik gewoonlijk nog niet thuis met de koeien; en het andere in bed, en daaronder val ik gewoonlijk in slaap.“

„Zoo zoo, vrind.“

De laatste woorden werden gesproken onder het loof van 'n wijdvertakte beuk, die de ingang van het ravijn overwelfde. Nu was 't heel duister; de maan in haar eerste kwartier stond aan den hemel, doch haar onzeker schijnsel droeg er slechts toe bij om aan de dingen, die het zoo nu en dan door de openingen tusschen de takken verlichtte, 'n wonderlijk voorkomen te geven. Frits hield zich dicht achter z'n oom; z'n adem ging gejaagd, en wie z'n trekken had kunnen onderscheiden, zou daarin 'n intense spanning gelezen hebben, die evenwel meer fantastisch dan angstig was.

Zoo liepen beiden flink door, Sijmen met den vasten tred van 'n geoefend wandelaar, Frits wankelend en als in 'n droom. Het leek hem toe, of alles zich bewoog, en of de boomen in de enkele maanlichtstralen nu eens naar elkaar toekwamen, dan weer van elkander weken. Boomwortels en

glibberige plekken, waar het water op den weg was blijven staan, maakten z'n schreden onzeker; 'n paar maal scheelde 't weinig, of hij was gevallen. Nu scheen 't op eenigen afstand wat minder duister, en weldra kwamen ze aan 'n tamelijk groote open plek.

De maan verlichtte ze helder, zoodat men duidelijk zien kon, dat hier nog voor kort de bijl onbarmhartig gewoed had. Overal staken boomstompen op, verscheidene wel 'n paar voet hoog, juist zooals de boomen in de haast 't gemakkelijkst om te hakken geweest waren. Dat streng verboden werk moest onvoorziens onderbroken zijn, want 'n beuk met ongekapte kroon lag dwars over 't pad en wuifde z'n twijgen hoog boven zich, terwijl 't frissche loof in den nachtwind ritselde.

Sijmen bleef 'n oogenblik staan en bekeek den gevallen stam oplettend.

In 't midden van de open plek stond 'n oude eik, meer breed dan hoog; 'n matte straal, die door de bladeren op z'n stam viel, verried dat hij hol was, wat hem waarschijnlijk voor de algemeene verwoesting behoed had. Hier greep Sijmen den knaap plotseling bij den arm.

„Frits, ken je dien boom? — Dat is de groote eik."

Frits kromp ineen en klemde zich met klamme handen aan z'n oom vast.

„Kijk," ging deze voort, „hier hebben oom

Frans en Hulsmeyer je vader gevonden, toen hij in dronkenschap, zonder berouw of H. Oliesel ter helle gevaren was."

„Oom, Oom!" huijgde Frits.

„Wat mankeert je? Je bent toch niet bang? Satansche jongen, je knijpt m'n arm blauw. Laat los! Los, zeg ik!"

Hij trachtte den jongen van zich af te schudden. „Je vader was voor de rest 'n goeie ziel; God zal 't er niet zoo nauw mee nemen. Ik hield van hem als van m'n eigen broer."

Frits liet den arm van z'n oom los. Beiden gingen zwijgend verder 't woud door; eindelijk lag 't dorp Brede vóór hen met z'n leemen hutten en enkele betere woningen van baksteen; daartoe behoorde ook Sijmen's huis.

Den volgenden avond zat Griet al 'n uur met haar spinrokken voor de deur, en wachtte op haar zoon. 't Was de eerste nacht, dien ze doorgebracht had zonder de ademhaling van haar kind naast zich te hooren. Nog altijd kwam Frits niet. Ze werd boos en ongerust; toch wist ze dat er geen reden voor was. De torenklok sloeg zeven; 't vee keerde naar huis; nog altijd was hij er niet en ze moest zelf opstaan om naar de koeien om te zien.

Toen ze de donkere keuken weer binnentrad, stond Frits aan den haard; hij had zich voorover gebogen en warmde zich de handen aan 't kolen-

vuur. De vlammenschijn speelde op z'n gelaat: 't leek mager en terugstootend en angstig vertrokken. Griet bleef in de deur van de deel staan zoo opvallend veranderd leek haar 't kind.

„Frits, hoe maakt oom 't?"

De jongen mompelde eenige onverstaanbare woorden en drong zich dicht tegen den haardmuur.

„Frits, kun je niet meer spreken? Jongen, doe je mond open, je weet immers, dat ik met 't rechteroor slecht hoor."

't Kind sprak luider, maar raakte zoo aan 't stotteren, dat Griet er geen steek meer van begreep.

„Wat zeg je? De groeten van baas Semmler? Weer weg? Waarheen? De koeien zijn al thuis. Bliksemsche jongen, ik kan je niet verstaan. Wacht, we zullen wel 'ns zien, of je je tong verloren hebt."

Woedend kwam ze 'n paar schreden vooruit. Het kind zag naar haar op met den treurig-bangen blik van 'n jongen hond, die op schildwacht leert staan, en begon in z'n angst met de voeten te stampen en met den rug tegen den haardmuur te wrijven.

Griet bleef staan; haar blik werd angstig. De knaap leek haar als ineengeschrompeld; ook z'n kleeren waren niet dezelfde. Neen, dat was haar kind niet! . . . en toch . . . „Frits, Frits!" riep ze.

In de slaapkamer sloeg 'n kastdeur en de geroepene kwam te voorschijn, in de eene hand 'n

z. g. klompenviool, dat is 'n oude klomp met drie of vier afgezaagde vioolsnaren bespannen, in de andere 'n strijkstok, het instrument ten volle waardig. Zoo ging hij recht op z'n verwaarloosd spiegelbeeld af. Z'n houding verried, dat ie zich volkomen bewust was van z'n waardigheid en onafhankelijkheid, en deed op dit oogenblik duidelijk het onderscheid uitkomen tusschen de beide knapen, die overigens op elkaar leken als twee druppels water.

„Daar Johan", zei hij, en reikte hem genadig het kunstwerk toe, „daar is de viool, die ik je beloofd heb. Mijn spelen is voorbij, ik moet nu geld gaan verdienen."

Johan wierp nog 'n schuwen blik naar Griet, strekte toen langzaam z'n hand uit, tot ie het aangeboden geschenk vast had en borg 't dan stiekem onder de beschermende vleugels van z'n armzalig kieltje.

Griet hield zich heel stil en liet de kinderen geworden. Haar gedachten hadden 'n andere, zeer ernstige wending genomen en ze keek met onrustige blikken van den een naar den ander. De vreemde knaap had zich weer over de kolen gebogen met 'n uitdrukking van oogenblikkelijk welbehagen, die aan idiotisme grensde. Op 't gelaat van Frits daarentegen teekende zich 'n blijkbaar meer zelfzuchtig dan goedaardig medegevoel af, en uit z'n oog, dat helder als kristal

glansde, sprak voor 't eerst duidelijk die toomelooze eerzucht en neiging tot pralerij, die zich later als zoo 'n sterk motief van de meeste zijner handelingen deed gelden.

De stem zijner moeder wekte hem uit gedachten, die hem juist zoo nieuw als aangenaam waren. Ze zat weer aan 't spinnewiel.

„Frits," sprak ze aarzelend, „zeg eens . . .", toen zweeg ze.

Frits keek op, en daar hij verder niets te hooren kreeg, wendde hij zich weer tot z'n beschermeling.

„Neen, hoor 'ns!" toen zachter: „Wat is dat voor 'n jongen? Hoe heet ie?"

Frits antwoordde op even zachten toon: „Dat is de zwijnenhoeder van Oom Sijmen, die 'n boodschap bij Hulsmeyer moet doen. Oom heeft me 'n paar schoenen en 'n drillen vest gegeven; die heeft hij onderweg voor me gedragen; daarvoor heb ik 'm mijn viool beloofd. 't Is immers 'n arm kind; Johan heet ie."

„Nu?" vroeg Griet.

„Wat blieft u, Moeder?"

„Hoe heet ie verder?"

„Verder niet, of wacht — toch wel: Niemand. Johan Niemand heet ie. Hij heeft geen vader," voegde hij er nog zachter aan toe.

Griet stond op en ging in 't slaapvertrek. Na 'n poos kwam ze terug met 'n harde, sombere trek op 't gelaat.

„Kom, Frits," zei ze, „laat den jongen gaan, dat ie z'n boodschap kan doen. — Jongen, wat lig je daar in de asch. Heb je thuis niets te doen?"

De knaap, alsof ie vervolgd werd, pakte zich zoo haastig op, dat ie bijna over z'n eigen beenen struikelde, en 't scheelde maar 'n haar, of de viool was in 't vuur gevallen.

„Wacht even, Johan," zei Frits voornaam, „ik zal je m'n halve boterham geven; die is mij toch te groot, want Moeder snijdt altijd over 't heele brood, zie je."

„Laat dat toch," knorde Griet, „hij gaat immers naar huis."

„Ja, maar hij krijgt niets meer. Oom Sijmen eet om zeven uur."

Griet keerde zich tot den jongen.

„Bewaren ze niets voor je? Spreek op, wie zorgt voor je?"

„Niemand," stotterde het kind.

„Niemand?" herhaalde ze. „Daar, neem, neem!" voegde ze er haastig aan toe. „Je heet Niemand en niemand zorgt voor je. 't Is God geklaagd! En nu, maak dat je wegkomt. — Frits, ga niet mee, hoor je; jullie gaat niet samen door 't dorp."

Toen de twee jongens weg waren, wierp ze zich op 'n stoel en vouwde de handen; ze was als 'n beeld van de diepste smart. Haar gelaat was zoo bleek als 'n doek.

„'n Valsche eed! 'n Valsche eed!" steunde ze, „Hoe is 't mogelijk, Sijmen; hoe durf je 't voor God bestaan!"

Zoo zat ze 'n poos met stijf opeengeklemde lippen als wezenloos. Frits stond voor haar en had haar al tweemaal aangesproken.

„Wat is 't? Wat wil je?" riep ze opgeschrikt.

„Ik breng u geld," antwoordde hij, meer verwonderd dan ontsteld.

„Geld? Waar?" Ze richtte zich op en 't kleine muntstuk viel rinkelend op den grond. Frits raapte 't op:

„Geld van Oom Sijmen, omdat ik hem geholpen heb bij 't werk. Nu kan ik zelf wat verdienen."

„Geld van Oom Sijmen? Gooi 't weg! Gauw! . . . Neen, geef 't aan de armen . . . Of neen, houd het," fluisterde ze op 't laatst, nauw verstaanbaar; „we zijn zelf arm, wie weet, of we 't er zonder bedelen af zullen brengen."

„Ik moet Maandag weer naar Oom om hem te helpen zaaien."

„Weer naar hem toe? Neen, neen, nooit meer!" Ze sloot haar kind heftig in de armen.

„Ga toch maar," sprak ze zichzelf nu weer tegen, en opeens vloeide haar 'n stroom van tranen langs de ingevallen wangen, „hij is mijn eenige broer en hij wordt veel belasterd. Maar houd God voor oogen en vergeet niet dagelijks te bidden."

Griet leunde met 't hoofd tegen den muur en schreide luid. Ze had menige zware last getorst, diep geleden onder de mishandeling van haar man, maar toch, nog zwaarder was haar zijn dood gevallen; ook was 't een bitter oogenblik geweest, toen de weduwe het laatste stuk bouwland aan 'n schuldeischer tot vruchtgebruik moest afstaan en de ploeg voor haar huis stilhield. Maar zoo droef als nu was 't haar nog nooit te moede geweest.

Nadat ze echter 'n heelen avond geschreid en 'n nacht doorwaakt had, had ze zichzelf er toe gebracht te denken, dat haar broer Sijmen onmogelijk zoo goddeloos kon zijn; de jongen was zeker niet van hem; gelijkenis bewijst niets. Had ze immers niet zelf voór veertig jaar 'n zusje verloren, dat sprekend op dien vreemden man leek, die altijd met hekels kwam venten? Wat is men al niet bereid te gelooven, als men zoo weinig heeft en door wantrouwen dat beetje nog verliezen kan!

Van toen af was Frits zelden meer thuis. Sijmen scheen alle warmere gevoelens, waartoe hij in staat was, op den zoon zijner zuster te hebben overgedragen. Hij kon hem tenminste slecht missen en stuurde voortdurend om hem, als een of andere huiselijke arbeid den jongen voor 'n tijdje bij z'n moeder hield. Sindsdien was 't kind heelemaal veranderd. Z'n droomerige aard scheen ten eenenmale verdwenen; hij trad vastberaden

op, begon op z'n uiterlijk te letten en stond weldra bekend als 'n nette, geschikte jongen.

Z'n oom, die moeilijk zonder plannen maken kon leven, ondernam intusschen vrij groote publieke werken, b. v. 't aanleggen van wegen. Daarbij gold Frits voor een van z'n beste arbeiders, en was overal z'n rechterhand, want ofschoon z'n lichaamskrachten nog niet ten volle ontwikkeld waren, was toch niet licht iemand in volharding tegen hem opgewassen. Totnutoe had Griet haar zoon slechts liefgehad; nu begon ze trotsch op hem te worden, ja, zelfs 'n soort van hoogachting voor hem te koesteren. Zag zij den jongen man zich niet geheel zonder haar toedoen ontwikkelen, zelfs zonder haren raad, dien zij, evenals de meeste menschen, van onschatbare waarde vond? Zij meende daarom de talenten, die zulk 'n kostbaar middel konden ontberen, niet hoog genoeg te kunnen aanslaan.

Toen hij achttien jaar was, had Frits zich reeds 'n naam van beteekenis bij de jongelingschap van 't dorp weten te verzekeren. Hij won n. l. een wedstrijd, waarbij hij 'n neergeschoten wild zwijn meer dan twee mijlen ver op den rug droeg zonder het 'n oogenblik af te zetten.

Intusschen was dat medegenot van den roem ook zoowat het eenige voordeel, dat Griet uit deze gunstige omstandigheden trok, daar Frits altijd meer aan zijn uiterlijk begon te besteden. Allengs

kon hij 't moeilijk meer verdragen, als gebrek aan geld hem dwong, daarin bij wien dan ook uit 't dorp achter te staan. Bovendien schenen al zijn interesse op den arbeid buitenshuis gericht. In tegenspraak met den roep, waarin hij overigens bekend stond, scheen hem thuis ieder werk van langen duur lastig. Liever getroostte hij zich 'n harde maar korte inspanning, die hem spoedig den tijd liet, den herdersstaf weer op te nemen. Dit baantje begon al minder passend voor zijn leeftijd te worden, en bezorgde hem daarom bij tijd en wijle nogal spotachtige opmerkingen. Door 'n paar hardhandige terechtwijzingen wist hij echter te bewerken, dat men hem voortaan met rust liet.

Zoo raakte men er aan gewend, hem nu eens sierlijk uitgedost en vroolijk als erkende dorpsprimus aan de spits der jongelingschap te zien, terwijl men hem dan weer als 'n schamelgekleede herdersknaap eenzaam en droomerig achter de koeien zag slenteren of op 'n open plek in 't bosch vond liggen, waar hij schijnbaar in gepeins verloren 't mos uit de boomen plukte.

Omstreeks dien tijd werden de sluimerende wetten toch eenigermate wakker geschud door 'n bende houtdieven, die onder den naam van blauwkielen, al hun voorgangers zoo ver in sluwheid en onbeschaamdheid overtroffen, dat het zelfs den lankmoedigste te erg moest worden.

Geheel in tegenstelling met den gewonen stand van zaken, waarbij men de voornaamste belhamels van den troep met den vinger kon aanwijzen, was 't nu trots alle waakzaamheid nog niet gelukt ook maar achter den naam van een enkelen der medeplichtigen te komen. Ze werden zoo genoemd om de geheel gelijke kleeding, waardoor de herkenning nog moeilijker werd, als soms 'n houtvester nog eenige achterblijvers in 't struikgewas verdwijnen zag.

Ze vernielden alles als 'n rupsenplaag; heele plekken bosch werden in één nacht geveld en onmiddellijk vervoerd, zoodat men den anderen morgen niets meer vond, dan spaanders en verwarde hoopen tophout. Dat er nooit wagensporen naar een of ander dorp gevonden werden, maar altijd van de rivier af en daarheen terug, bewees, dat de bende onder bescherming en misschien met de hulp van reeders te werk ging.

Ze moesten zeer geoefende verspieders hebben, want weken lang konden de houtvesters vergeefs waken; maar in den eersten den besten nacht, dat ze 't van vermoeienis nalieten — 't mocht dan stormen of helder maanlicht zijn — kwam de verwoesting. Merkwaardig was vooral, dat de boerenbevolking in den omtrek even onwetend en nieuwsgierig scheen als de houtvesters zelf.

Van eenige dorpen kon met zekerheid gezegd worden, dat ze niet tot de blauwkielen behoorden,

maar geen een kon als ernstig verdacht worden aangemerkt, sinds men 't dorp B., dat van alle 't meest verdacht was, moest vrijspreken. Dat was door 'n toeval gekomen, door 'n bruiloft, waar bijna alle bewoners van dit dorp, zooals algemeen bekend was, den heelen nacht hadden doorgefuifd, terwijl juist op dien tijd de blauwkielen een van hun stoutste stukken bestonden.

Intusschen was de schade in de bosschen meer dan groot; daarom werden er nog doortastender maatregelen genomen. Dag en nacht werd gepatrouilleerd; veldarbeiders en huisknechten werden van geweren voorzien en den houtvesters toegevoegd. Niettemin was 't succes gering en de boschwachters hadden vaak nauwelijks het eene eind van 't woud verlaten, als de blauwkielen reeds 't andere binnentrokken. Dat duurde nu al langer dan 'n vol jaar; boschwachters en blauwkielen, blauwkielen en boschwachters waren als zon en maan bij afwisseling meester van 't terrein, maar ze troffen elkander nooit.

't Was in Juli 1756 tegen drie uur in den morgen.

De maan stond helder aan den hemel, doch haar glans begon te verbleeken. In 't Oosten vertoonde zich reeds 'n smalle gele streep, die den horizon bezoomde, en den ingang van 'n nauwe kloof als met 'n gouden band afsloot.

Frits lag op z'n gewone manier in 't gras en sneed aan 'n wilgentak, waarvan hij 't knobbelig

uiteinde op onbeholpen wijze den vorm van 'n dier trachtte te geven. Hij zag er heel vermoeid uit, geeuwde, en liet onderwijl 't hoofd tegen 'n verweerd stuk boomstam rusten, terwijl hij z'n blik, nog vager dan de horizon, over den met struikgewas en jong hout begroeiden ingang van 't ravijn liet weiden. 'n Paar maal verhelderden zich z'n oogen tot hun eigenaardigen kristalglans, maar dan sloot hij ze dadelijk weer en geeuwde en rekte zich zoo ongegeneerd als alleen 'n luie herder kan doen. Z'n hond lag 'n eind verder dichtbij de koeien; deze dieren stoorden zich weinig aan de boschwetten en deden zich even graag te goed aan 't jonge loof als aan 't gras, terwijl ze met welbehagen de frische morgenlucht insnoven.

Uit 't woud drong van tijd tot tijd 'n dof gekraak; 't hield maar 'n paar seconden aan en werd begeleid door 'n langen echo tegen de bergwanden, en herhaalde zich omtrent alle vijf of acht minuten. Frits lette er niet op; slechts nu en dan, als 't gedruisch buitengewoon sterk was of lang aanhield, hief hij 't hoofd op en liet z'n blikken langzaam over de verschillende paden glijden, die op de kloof uitliepen.

't Begon al sterk te schemeren; de vogels raakten zacht aan 't sjilpen en men kon duidelijk voelen, hoe de dauw uit het dal opsteeg. De herdersjongen had zich van den boomstomp laten glijden en lag nu met de armen om 't hoofd geslagen in

't aanlichtend morgenrood te staren. Plotseling schrok hij overeind; z'n oog straalde; het bovenlijf voorovergebogen luisterde hij eenige sekonden als 'n jachthond, die z'n prooi ruikt. Dan bracht hij snel twee vingers in den mond en liet 'n schel, gerekt gefluit hooren.

„Fidel, vervloekt beest!"

'n Steen trof den zorgeloozen hond in de zijde. Uit z'n slaap opgeschrikt, beet het dier eerst om zich heen, en zocht dan huilend en op drie pooten hinkend, z'n troost bij dengene, die hem de pijn bezorgd had.

Op 'tzelfde oogenblik werden de takken van 't struikgewas dichtbij haast zonder geritsel uiteengeschoven en er trad 'n man te voorschijn in groen jachtcostuum, het zilveren wapenschild om den arm en de geladen buks in de hand. Snel gleden z'n blikken over 't ravijn, toen liet hij ze met bijzondere opmerkzaamheid op den jongen rusten. Toen kwam hij vooruit, wenkte naar 't kreupelhout en de een na den ander werden zeven of acht man zichtbaar, allen gelijk gekleed, met jachtmessen in den gordel en 't geladen geweer in de hand.

„Wat was dat, Frits?" vroeg de man die 't eerst voor den dag was gekomen.

„Ik wou dat 't ellendige beest op slag dood bleef! Voor zijn part kunnen de koeien mij de ooren van 't hoofd vreten."

„'t Canaille heeft ons gezien," zei 'n ander.

„Morgen kun je op reis met 'n steen om je hals" raasde Frits voort en schopte naar den hond.

„Frits, stel je niet aan als 'n gek. Je kent me, en je begrijpt me heel goed." Deze woorden gingen vergezeld van 'n blik, die dadelijk werkte.

„Mijnheer Brandes, denk aan mijne moeder."

„Zeker. Heb je niets in 't bosch gehoord?"

„In 't bosch?" De knaap wierp 'n snellen blik op 't gelaat van den houtvester. „Uwe houthakkers, anders niet."

„Mijn houthakkers?!" De gelaatskleur van den spreker, die toch reeds gebronsd was, werd bijna paars. „Hoeveel zijn er en waar zijn ze bezig?"

„Daar, waar u ze heengezonden hebt. Dat weet ik niet."

Brandes wendde zich tot z'n gezellen: , Voorwaarts, ik kom direct na."

Als de een na den ander in 't kreupelhout verdwenen was, trad Brandes dicht op den knaap toe.

„Frits," zei hij met verbeten woede, „m'n geduld is op; ik zou je als 'n hond kunnen afranselen, en meer ben je ook niet waard. Jij schooier, geen pan op je dak hoort je meer toe. Goddank heb je 't haast tot den bedelstaf gebracht, maar aan mijn deur zal je moeder, die ouwe heks, zelfs geen beschimmelde broodkorst meer krijgen. Maar eerst zul je me nog met je tweeën in 't kot."

Frits greep zich krampachtig vast aan 'n tak. Hij was doodsbleek; z'n oogen, schitterend als

kristallen kogels, schenen hem uit 't hoofd te zullen rollen. Toen viel hij terug in die opvallende bedaardheid, die aan verslapping grensde.

„Mijnheer," klonk 't kalm, bijna zachtmoedig: „U hebt gezegd, wat u niet verantwoorden kunt; ik misschien ook. We zullen denken dat we quite zijn, en nu zal ik u vertellen, wat u weten wilt. Als u de houthakkers niet zelf besteld hebt, moeten 't de blauwkielen zijn, want uit 't dorp is geen kar gekomen; ik kan den weg immers overzien, en vier karren zijn er. Ik heb ze niet gezien, maar ze den hollen weg hooren oprijden." Hij hield 'n oogenblik op . . . „Kunt u zeggen, dat ik ook maar één boom in uw gebied geveld heb? of liever, dat ik ergens anders gehakt heb, dan waar 't me bevolen was? Ga eens na, of u dat beweren kunt."

'n Verlegen gemompel was 't eenig antwoord van den houtvester, die zooals de meeste ruwe menschen spoedig berouw had van z'n drift. Hij draaide zich knorrig om en ging op 't kreupelhout toe.

„Neen mijnheer," riep Mergel, „als u de anderen achterna wilt, die zijn ginder langs den beuk het bosch ingegaan."

„Bij den beuk?" vroeg Brandes weifelend. „Neen, ginder heen, naar 't Masterbosch."

„Ik zeg u, ze zijn langs den beuk gegaan; de geweerriem van langen Hein bleef nog aan den krommen tak daar haken; ik heb 't immers gezien."

De houtvester sloeg den aangeduiden weg in. 't Heele gesprek door had Frits z'n plaats niet verlaten; half liggend, den arm om 'n dorren tak geslagen, zag hij den voortstappenden opzichter onafgewend na; hoe hij over 't halfbewassen bergpad voortgleed met de voorzichtige groote stappen, aan z'n bedrijf eigen, zoo geruischloos als 'n vos die 't hoenderhok beklimt. Hier boog zich 'n tak achter hem neer, daar weer een; meer en meer verdwenen de omtrekken zijner gestalte. Daar schitterde 't nog eens door 't loover: 'n stalen knoop van z'n jachtcostuum. Nu was hij niet meer te zien.

Terwijl Brandes langzamerhand uit 't oog verdween, had de koelheid, die op Mergel's gezicht te lezen stond, plaats gemaakt voor onrustige gejaagdheid. Speet 't hem misschien, dat hij den gevreesde niet gevraagd had te zwijgen over de inlichtingen, die hij verstrekt had? Hij deed 'n paar stappen vooruit; bleef toen staan. „'t Is te laat," fluisterde hij voor zich heen, terwijl hij naar z'n hoed greep.

'n Voorzichtig ketsen in 't kreupelhout op nog geen twintig pas afstands. 't Was de houtvester die z'n vuursteen aanzette. Frits luisterde . . . „Neen!" besliste hij toen, raapte z'n boeltje bij elkaar en dreef het vee haastig de kloof uit.

Tegen den middag zat vrouw Griet aan den haard en zette thee. Haar zoon was ziek thuis-

gekomen; hij klaagde over erge hoofdpijn en had op haar bezorgd vragen verteld, hoe hij zich diep geergerd had over den houtvester, in 't kort, het heele voorval, dat we zoo juist beschreven, met uitzondering van 'n paar kleinigheden, die hij beter vond voor zich te houden. Griet keek zwijgend en treurig naar 't kokende water. Ze was er mettertijd wel aan gewend geraakt haar zoon te hooren klagen, maar vandaag leek hij haar zoo van streek als nog nooit te voren. Zou hij misschien 'n ziekte onder de leden hebben? Ze zuchtte diep en liet 't blok hout, dat ze zoo juist had opgenomen, uit de hand vallen.

„Moeder," riep de zieke uit 't slaapvertrek.

„Wat is er?"

„Was dat 'n schoen?"

„Och neen, wat bedoel je toch?"

„Dan bonst 't mij zeker zoo in 't hoofd," riep hij terug.

De buurvrouw trad binnen en vertelde met zachte fluisterstem 'n onbeduidend kletspraatje, dat Griet zonder belangstelling aanhoorde. Toen ging ze weer.

„Moeder!" riep Frits. Griet ging naar hem toe.

„Wat vertelde Vrouw Hulsmeyer?"

„Och, niets bijzonders; leugens, kletspraatjes." Frits kwam overeind. „Van Grietje Siemers, je weet wel, de oude geschiedenis; d'r is toch niks van waar." De zieke ging weer liggen.

„Ik zal 'ns zien, of ik wat slapen kan," meende hij.

Griet zat aan den haard. Ze spon en dacht aan min-plezierige dingen. In 't dorp sloeg 't half twaalf. De klink van de deur ging over en de griffier Kapp trad binnen.

„Goeden morgen, vrouw Mergel," groette hij. „Zoudt ge me niet wat melk willen geven? Ik kom van M."

Toen Vrouw Mergel 't bestelde bracht, vroeg hij: „Waar is Frits?"

Ze was juist bezig 'n bord te krijgen en hoorde z'n vraag niet. Hij dronk langzaam, met kleine teugjes.

„Weet je wel," zei hij toen, dat de blauwkielen vannacht in 't Masterbosch weer 'n heele plek zoo kaal geveegd hebben als m'n hand?"

„Wel, wel," klonk 't vrij onverschillig.

„De schoeljes," ging de griffier voort, „ze vernielen alles. Als ze tenminste 't jonge hout nog spaarden, maar zelfs eikestammetjes zoo dun als m'n arm, waar je nog geen fatsoenlijken roeiriem uit kunt snijden, hakken ze om. 't Is net of de schade van anderen hun juist zoo lief is als hun eigen voordeel."

„'t Is jammer," vond Griet.

De griffier was klaar met drinken, maar bleef nog altijd zitten. Hij scheen iets op 't hart te hebben.

„Heb je niets van Brandes gehoord?“ vroeg hij opeens.

„Niets; hij komt hier nooit aan huis.“

„Dus je weet niet, wat hem is overkomen?

„Wat dan?“ vroeg Griet nu toch nieuwsgierig.

„Hij is dood.“

„Dood?“ riep ze, „wat dood! Onzin! Hij is immers dezen morgen nog heel gezond hier voorbijgekomen met 't geweer op den rug.

„Hij is dood,“ herhaalde Kapp, terwijl hij haar scherp aanzag; „door de blauwkielen vermoord. 'n Kwartier geleden werd z'n lijk in 't dorp gebracht.

Griet sloeg de handen in elkaar: „Genadige God, treed niet met hem in gericht. Hij wist niet, wat hij deed.“

„Met hem?“ riep de gerechtsbeamte, „met den vervloekten moordenaar meen je.“

Uit het slaapvertrek klonken diepe zuchten. Griet ijlde er heen en de griffier volgde haar. Frits zat in bed overeind, met de handen voor 't gezicht en stuiptrekkend als 'n stervende.

„Frits, wat mankeert je?“ vroeg de moeder.

„Wat scheelt je?“ herhaalde Kapp.

„Ach, m'n lijf, m'n hoofd!“ jammerde hij.

„Wat heeft ie?“

„De hemel mag 't weten,“ antwoordde zij. „Hij is al voor vieren met de koeien thuisgekomen, omdat ie zich zoo onwel voelde. — Frits, Frits! antwoord toch; zal ik den dokter halen?“

„Neen, neen," kwam 't met moeite, „'t is maar koliek, 't wordt al wat beter."

Hij ging weer liggen, z'n gezicht vertrok krampachtig van pijn; toen keerde de gewone kleur terug.

„Ga weg," zei hij mat, „ik moet rust hebben, dan gaat 't over."

„Vrouw Mergel," vroeg de griffier ernstig, „is 't zeker, dat Frits om vier uur thuiskwam en niet meer uitgegaan is?"

Ze zag hem strak aan: „Vraag dat aan ieder kind opstraat. En uitgaan! Gave God, dat ie kon."

„Heeft ie u niets van Brandes verteld?"

„Om 's hemels wil, ja! Dat die hem in 't bosch beleedigd en onze armoede voorgeworpen heeft. De schoft! Maar God vergeve mij; hij is dood. — Ga weg!" voer ze heftig voort, „zijt ge gekomen om eerlijke menschen te beleedigen? Ga!"

Ze wendde zich weer tot haar zoon. De griffier ging.

„Frits, hoe is 't er mee?" vroeg ze. „Heb je wel gehoord? Vreeselijk, vreeselijk! zonder biecht en absolutie!"

„Moeder, Moeder! om Gods wil, laat me met rust. Ik kan niet meer!"

Op dat oogenblik trad Johan Niemand de kamer in, lang en smal als 'n boonenstaak, maar in lompen gehuld en verlegen, zooals vijf jaar geleden. Z'n gezicht was nog bleeker dan gewoonlijk.

„Frits," stotterde hij, „je moet direct bij Oom komen; hij heeft werk voor je; maar direct."

Frits keerde 't gezicht naar den muur. „Ik kom niet," bromde hij norsch, „ik ben ziek."

„Maar je moet komen," hijgde Johan, „hij heeft gezegd, dat ik je moest meebrengen."

Frits lachte spottend: „Nu, dat zullen we dan 'ns zien."

„Laat hem met rust; hij kan niet;" zuchtte Griet, „je ziet immers hoe 't met hem is."

Ze ging 'n paar minuten de kamer uit. Toen ze terugkwam, had Frits zich reeds gekleed.

„Wat bezielt je?" riep ze. „Je kunt, je moogt niet gaan."

„Wat moet, dat moet," antwoordde hij, en was al met Johan de deur uit.

„Ach God," zuchtte de moeder, „als de kinderen klein zijn, treden ze ons op 't kleed; maar als ze groot zijn, treden ze de ouders op 't hart."

*

't Gerechtelijk onderzoek was begonnen.

Dat de misdaad begaan was, bleek zoo helder als de dag, maar over den misdadiger waren de aanwijzingen zoo vaag, dat, ofschoon alle omstandigheden de blauwkielen ernstig in verdenking brachten, men toch niets dan vermoedens kon uiten. 'n Flauwe lichtstraal scheen opheldering te zullen geven, maar met reden rekende men daar weinig op. De afwezigheid van den drost had den

griffier genoodzaakt, de zaak zelf voor te zitten. Hij zat achter de balie, de zaal was stampvol boeren; dit waren deels nieuwsgierigen, deels personen, van wie men bij gebrek aan eigenlijke getuigen eenige opheldering hoopte te krijgen. Herders, die in denzelfden nacht gehoed, boerenknechts, die akkers in de nabijheid bewerkt hadden, allen stonden stram en stijf met de handen in den zak als in stilzwijgende verklaring, dat ze niet van plan waren, zich met de zaak te bemoeien.

Acht boschwachters waren gehoord. Hun getuigenissen stemden volkomen overeen. Brandes had ze den tienden 's avonds besteld voor de ronde, daar hij bericht moest gekregen hebben van 'n plan der blauwkielen; toch had hij zich daarover maar zeer onbepaald uitgelaten. Om twee uur 's nachts waren ze uitgetrokken en hadden telkens op sporen van vernieling gestooten, die den opperhoutvester zeer slecht gestemd hadden; overigens was alles stil geweest. Tegen vier uur had Brandes gezegd: „Ze hebben ons beetgenomen, laat ons naar huis gaan."

Toen ze nu den Bremerberg omgetrokken waren, en tegelijkertijd de wind gekeerd was, hadden ze duidelijk in 't Masterbosch boomen hooren vellen en uit de snelle opeenvolging der slagen besloten, dat de blauwkielen aan 't werk waren. Nu hadden ze beraadslaagd of 't doenlijk was, met 'n zoo geringe macht de drieste bende aan te grijpen. Daar-

op waren ze zonder tot 'n beslissing te komen langzaam op 't geluid afgegaan. Dan volgde 't tooneel met Mergel. Vervolgens, nadat Brandes ze zonder eenige aanwijzing had vooruitgestuurd, waren ze 'n poos voortgegaan, en eindelijk toen ze merkten, dat 't hakken in 't nog tamelijk ver verwijderd bosch had opgehouden, hadden ze halt gemaakt, om op den opperhoutvester te wachten.

't Lange talmen had hen verdroten, en na 'n minuut of tien waren ze verder gegaan tot aan de plaats der verwoesting. Alles was voorbij. In 't woud heerschte diepe stilte; van de twintig gevelde stammen lagen er nog acht; de andere waren reeds vervoerd. Hoe men dit klaar had kunnen spelen, bleef hun 'n raadsel, want nergens waren karresporen te ontdekken.

Door de droogte van 't jaargetij en den met dennenaalden bezaaiden bodem had men ook geen voetspoor kunnen vinden, ofschoon de grond in den omtrek als vastgestampt scheen. Toen ze nu tot de slotsom gekomen waren, dat 't nergens voor noodig was, om nog op den aanvoerder te wachten, waren ze snel de open plek overgestoken, in de hoop tenminste nog iets van de houtdieven te zien te krijgen. Aan den zoom van 't bosch was één van hen met den riem van z'n veldflesch in de braamstruiken blijven hangen, en toen hij omkeek, zag hij in 't kreupelhout iets blinken. 't Was de gespaanden gordelriem van Brandes, dien men

achter de struiken vond liggen, stijf uitgestrekt, de rechterhand om den geweerloop geklemd, de linker met gebalde vuist, het voorhoofd door 'n bijl vaneengespleten.

Dit waren de getuigenissen der houtvesters; nu kwamen de boeren aan de beurt. Maar wat men ook deed, uit hen was niets te krijgen: Velen beweerden om vier uur nog thuis of ergens anders aan 't werk te zijn geweest; en naar hun zeggen had geen van hen iets bijzonders gemerkt.

Wat te doen?

Het waren allen zonder uitzondering gezeten, onverdachte lieden. Men moest met hun negatieve getuigenis tevreden zijn.

Frits Mergel werd binnengeroepen.

Hij verscheen met 'n heel gewoon gezicht, nòch nieuwsgierig, nòch vrijpostig. Het verhoor duurde tamelijk lang en de vragen waren bovendien vrij listig gesteld; doch hij beantwoordde alles openhartig en beslist en vertelde, wat er tusschen hem en den opperhoutvester was voorgevallen min of meer overeenkomstig de waarheid, behalve 't slot, dat hij beter vond voor zich te houden. Z'n alibi op 't oogenblik van den moord viel gemakkelijk te bewijzen. Brandes lag aan den zoom van 't Masterbosch, meer dan drie kwartier van de kloof, waar hij Frits tegen vier uur had aangesproken en waaruit deze z'n kudde reeds tien minuten later het dorp in had gedreven. Dat had ieder-

een gezien; alle aanwezige boeren beijverden zich, dit te bevestigen; met den een had hij gesproken, den ander toegeknikt.

De griffier zat daar moedeloos en ten einde raad. Opeens greep hij achter zich en hield Mergel iets blinkends voor.

„Van wien is dit?"

De verdachte deinsde wel drie pas achteruit.

„Goeie hemel, ik dacht, dat u mij 't hoofd wou inslaan." Snel waren z'n blikken over 't doodelijk wapen heengevlogen; 'n oogenblik schenen ze te blijven rusten op 'n plaats aan den steel, waar 'n splinter uit was. „Dat weet ik niet," verklaarde hij toen op vasten toon.

't Was de bijl, die men nog in den gespleten schedel van den opperhoutvester had vinden vastzitten.

„Bekijk ze nauwkeurig," drong de griffier aan.

Frits nam ze in de hand, bezag ze van boven, van onder en keerde ze om en om.

„'t Is 'n bijl als elke andere," meende hij onverschillig en legde ze op tafel. 'n Bloedvlek werd zichtbaar. Hij scheen te sidderen, maar herhaalde nog eens heel beslist: „Ik kan me niet herinneren ze ooit gezien te hebben."

De griffier slaakte 'n zucht van moedeloosheid. Hij zelf wist er ook niets van af; alleen had hij 'n poging willen doen om door verrassing achter de waarheid te komen. Daar bleef hem niets over, dan de rechtszitting op te heffen.

Aan degenen, die misschien nieuwsgierig zijn naar den afloop dezer zaak, moet ik zeggen, dat ze altijd duister is gebleven, ofschoon men veel gedaan heeft om ze op te helderen en er op dit verhoor nog vele andere volgden. Aan de blauwkielen scheen door 't opzien, dat dit voorval baarde en de daarop volgende verscherpte maatregelen, alle moed benomen. Van toen af waren ze spoorloos verdwenen, en ofschoon later nog menige houtdief gesnapt werd, vond men toch nooit aanleiding er een tot de beruchte bende te rekenen. De bijl lag twintig jaar lang als onnut corpus delicti in 't gerechtsarchief, waar ze misschien nu nog ligt met haar roestvlekken. In 'n verzonnen geschiedenis zou 't oneerlijk zijn, de nieuwsgierigheid van den lezer zoo teleur te stellen. Maar dit alles heeft zich in werkelijkheid zoo toegedragen: ik kan er niets bij- of afdoen.

Den volgenden Zondag stond Frits heel vroeg op om te gaan biechten. 't Was Maria-Hemelvaart en de geestelijken der parochie toefden reeds voor 't aanbreken van den dag in den biechtstoel.

Na zich in 't donker te hebben aangekleed, verliet hij zoo stil mogelijk 't kleine afgeschoten kamertje, dat hem in Sijmen's huis was ingeruimd.

In de keuken moest z'n kerkboek op de aanrecht liggen en hij hoopte 't bij 't zwakke schijnsel der maan te kunnen vinden. 't Lag er niet. Zoekend

keek hij om zich heen en kromp plotseling van schrik ineen; in de kamerdeur stond Sijmen, bijna ongekleed; z'n magere gestalte, z'n verward, ongekamd hoofdhaar, en z'n gelaat, akelig bleek door 't maanlicht, gaven hem 'n afgrijselijk veranderd voorkomen.

Zou hij 'n slaapwandelaar zijn?" dacht Frits en hield zich doodstil.

„Frits, waar ga je heen?" fluisterde de oude.

„Oom, bent u 't? Ik wou gaan biechten."

„Dat dacht ik. Ga in Gods naam, maar biecht als 'n goed Christen.

„Dat ben ik van plan", zei Frits.

„Denk aan de Tien Geboden: ge zult tegen uw naaste geen getuigenis geven."

„Geen valsch getuigenis."

„Neen, geen getuigenis! Je weet er niets van; wie in de biecht 'n ander aanklaagt, ontheiligt 't Sacrament."

Beiden zwegen.

„Oom, hoe komt U daarbij?" vroeg Frits toen. „Uw geweten is niet zuiver; u hebt me belogen."

„Ik? Zoo?"

„Waar is uw bijl?"

„Mijn bijl? Op de deel."

„Hebt u d'r een nieuwen steel aan gemaakt? Waar is de oude?"

„Dien kun je straks bij daglicht in 't houthok vinden. — Ga," ging hij minachtend voort, „ik

dacht dat je 'n man waart, maar je bent 'n oud wijf, dat dadelijk denkt, dat 't huis in brand staat, als haar stoof rookt. — Kijk," ging hij voort, „als ik meer van de zaak afweet dan dezen deurpost, mag ik eeuwig buiten den hemel blijven. Ik was al lang thuis," voegde hij er bij.

Z'n neef stond daar zwijgend en gedrukt. Hij zou er veel om gegeven hebben, had hij z'n ooms gezicht kunnen zien. Maar terwijl ze zoo stonden te fluisteren, was de lucht betrokken.

„Ik heb zware schuld," zuchtte hij, „dat ik hem den verkeerden weg opgestuurd heb — ofschoon — maar neen, dat had ik niet gedacht; neen, zeker niet. Oom, ik heb u 'n bezwaard geweten te danken."

„Nu, ga dan biechten!" fluisterde Sijmen met trillende stem, „onteer het Sacrament door verklikkerij en haal arme drommels 'n spion op den hals, die wel den weg zal weten te vinden, om hen van 'n karig stuk brood te berooven, al mag hij ook niet spreken. — Ga!"

Frits stond in tweestrijd, hij hoorde 'n zacht gedruisch. De wolken waren voorbij getrokken, het maanlicht viel weer op de kamerdeur: ze was dicht.

Dien morgen ging hij niet biechten.

De indruk, dien dit voorval op hem gemaakt had, was maar al te gauw uitgewischt. Wie twijfelt er aan, of Sijmen deed alles, om z'n aangenomen zoon de wegen te doen bewandelen, die hij zelf

ging. En in Frits' karakter lagen eigenschappen, die dit maar al te makkelijk maakten: lichtzinnigheid, opvliegendheid en vóór alles 'n grenzenlooze hoogmoed, die niet altijd den schijn versmaadde en dan alles deed om door verwezenlijking van hetgeen hij beweerd had, 'n mogelijke beschaming te ontgaan. Van nature was hij niet onedel, maar hij wende er zich aan de inwendige schande te verkiezen boven de uitwendige. Met grond kan men beweren, dat hij pronkte met mooie kleeren, terwijl z'n moeder gebrek leed.

Deze treurige wending in z'n karakter intusschen was 't werk van meerdere jaren. Men merkte, dat Griet meer en meer over haar zoon begon te zwijgen en langzamerhand in 'n toestand van zedelijke verstomping verzonk, dien men vroeger bij haar voor onmogelijk zou hebben gehouden. Ze werd menschenschuw, nalatig, ja slordig en velen meenden, dat haar verstand zwaar geleden had. Frits werd des te luidruchtiger; hij verzuimde geen kermis of bruiloft. Door z'n zeer prikkelbaar eergevoel bleef 't hem geen geheim, dat men in stilte z'n gedrag afkeurde. Daarom was hij als 't ware voortdurend onder de wapenen, zoowel om de openbare meening te weerstaan, als om haar die richting uit te sturen, waar hij haar hebben wilde.

Voor 't uiterlijk was hij fatsoenlijk, verstandig, schijnbaar oprecht, doch in werkelijkheid listig,

blufferig en dikwijls hardvochtig: iemand, die geen mensch bevallen kon, 't allerminst z'n moeder. Evenwel had hij zich door z'n gevreesde vermetelheid en z'n nog meer gevreesde streken in 't dorp 'n zeker overwicht weten te verwerven. Dit werd te eerder erkend, naarmate men zich bewust was, dat men hem niet kende en dus niet kon berekenen, waartoe hij per slot van rekening wel in staat was.

Slechts één jongen in 't dorp, Willem Hülsmeyer, in 't bewustzijn van z'n kracht en z'n fortuin waagde het, hem te weerstaan. Daar hij beter van den tongriem gesneden was dan Frits, en altijd, als hij hem 'n steek gegeven had, daar nog luchtig overheen schertste, was hij de eenige, dien Mergel niet graag tegenkwam.

Vier jaar waren verloopen.

't Was in October. De milde herfste van 1760, die alle schuren met koren en alle kelders met wijn vulde, had z'n rijkdommen ook over dezen uithoek der aarde doen vloeien, en men zag meer beschonkenen, hoorde van meer kloppartijen en dwaasheden dan ooit. Ontspanning en vermakelijkheden waren algemeen. De blauwe Maandag kwam in zwang, en wie 'n paar daalders bemachtigd had, zocht zich direct 'n vrouw, die hem vandaag kon helpen eten en morgen hongerlijden.

Toen werd er in 't dorp 'n degelijke ouderwetsche bruiloft gevierd, waarop de gasten meer verwachten konden dan 'n valsche viool, 'n glas brandewijn, en

wat ze zelf aan vroolijkheid meebrachten. Reeds vroeg in den morgen was alles op de been; voor elk huis werden kleeren gelucht en B. leek den ganschen dag op 'n uitdragerswinkel. Daar men veel gasten uit den omtrek verwachtte, wilde ieder graag de eer van 't dorp ophouden.

't Was zeven uur 's avonds en alles was in vollen gang; gejuich en gelach aan alle kanten, de lage kamers tot stikkens toe gevuld met blauwe, roode en gele gestalten, als huurstallingen, waarin 'n veel te groote kudde is opeengepakt. Op de deel werd gedanst, d. w. z., wie twee voet ruimte had kunnen veroveren, tolde daar voortdurend in rond en trachtte door gejuich aan te vullen, wat hij aan beweging te kort kwam. 't Orkest was schitterend. De eerste viool als kunstenaresse van naam domineerde; de tweede, en 'n groote bas met drie snaren werden door dilettanten ad libitum bespeeld. Er was koffie en brandewijn in overvloed; alle gasten zwommen in transpiratie; kortom, 't was 'n kostelijk feest.

Frits spanseerde trotsch als 'n haan in 'n nieuwen hemelsblauwen rok en deed z'n recht als dorpsprimus gelden. Toen ook de landheer met z'n gezin arriveerde zat hij juist achter de basviool en streek met groote kracht en veel bevalligheid de laagste snaar.

„Johan," riep hij op gebiedenden toon; en daar kwam z'n beschermeling van de dansplaats, waar

ook hij 'ns geprobeerd had op z'n houterige beenen rond te zwieren, en z'n best gedaan had mee te juichen.

Frits reikte hem den strijkstok, gebood hem met 'n trotsche beweging van 't hoofd z'n plaats in te nemen en voegde zich bij de dansenden: „Flink op, muzikanten! De paap van Istrup!" De geliefkoosde dans werd gespeeld en voor de oogen der landheersfamilie deed Mergel sprongen, dat de koeien op de deel de horens terugtrokken en men ze verschrikt hoorde brommen en aan de ketens rammelen. Wel 'n voet boven de anderen hotste z'n blond hoofd op en neer als 'n snoek, die uit 't water opspringt. Aan alle kanten slaakten de deernen gilletjes van pret en als bewijs van hulde slingerde hij ze met 'n snelle beweging van 't hoofd z'n lange vlasharen in 't gezicht.

„Nu is 't mooi geweest," vond hij eindelijk en trad glimmend van transpiratie aan de schenktafel.

„Lang leve de landheer en alle hooggeboren prinsen en prinsessen; en wie daar niet op drinken wil, dien zal ik om z'n ooren slaan, dat ie de engelen hoort zingen."

'n Luid „Vivat" was 't antwoord op dien galanten toast. — Frits maakte z'n buiging: „Houdt me ten goede, edele Heeren, wij zijn maar ongeletterde boerenluitjes."

Op dat oogenblik hoorde men 'n vreeselijk lawaai aan 't andere eind van de deel; geschreeuw,

scheldwoorden, gelach, alles door elkaar. „Boterdief! boterdief!" riepen 'n paar kinderen, en daar drong zich naar voren, of liever, daar werd naar voren geduwd . . . Johan Niemand, die, 't hoofd schuw tusschen de schouders getrokken, z'n uiterste best deed, om den uitgang te bereiken.

„Wat is er te doen? Wat heb je met onzen Johan!" riep Frits gebiedend.

„Dat zul je gauw genoeg gewaar worden," hijgde 'n oude vrouw, met 'n keukenschort voor en 'n stofdoek in de hand.

Schande! Johan, de arme drommel, die thuis het slechtste voor lief moest nemen, had getracht 'n half pondje boter te bemachtigen, voor den slechten tijd, die hem te wachten stond. Zonder er aan te denken, dat ie het netjes in 'n zakdoek gewikkeld in z'n zak gestoken had, was hij bij 't bakvuur gaan staan, en nu liep hem tot z'n groote schande 't vet langs de rokspanden.

Algemeen oproer. De meisjes sprongen achteruit, van angst, dat ze zich vuil zouden maken, of duwden den schuldige vooruit. Anderen maakten plaats, zoowel uit meelij als uit voorzichtigheid. Maar Mergel kwam naar voren.

„Schobbejak!" riep hij. 'n Paar stevige muilperen troffen den geduldigen beschermeling; toen duwde hij hem de deur uit en gaf hem nog 'n geduchten schop toe. Terneergeslagen keerde hij terug; hij voelde zich diep gekrenkt in z'n waardig-

heid; de algemeene hilariteit sneed hem door de ziel, en of hij zich ook al door 'n vroolijk hoezeegeroep weer op gang trachtte te brengen, 't lukte niet meer van harte. Hij stond op 't punt, weer achter de basviool te vluchten; doch eerst nog 'n knaleffect: hij haalde z'n zilveren horloge uit, in dien tijd nog 'n zeldzaam en kostbaar versiersel.

„'t Is bij tienen," zei hij. Nu de bruidsmenuet. Ik zal spelen."

„'n Prachtig horloge!" bewonderde de zwijnenhoeder en rekte in eerbiedige nieuwsgierigheid den hals om beter te kunnen zien.

„Wat heeft 't gekost?" vroeg Willem Hulsmeyer, Mergels mededinger.

„Wou jij 't soms betalen?" vroeg deze terug.

„Heb je 't betaald?" informeerde Willem. Mergel mat hem met 'n vernietigenden blik en greep in zwijgende majesteit naar den strijkstok.

„Nu, nu," hernam Hulsmeyer, „zooiets hebben we wel meer beleefd. Je weet wel, Frans Ebel had 'n mooi horloge, tot Aäron, de Jood, 't hem weer afnam.

Frits antwoordde niet, maar wenkte trotsch de eerste viool en ze begonnen uit alle macht te fidelen.

Intusschen waren de hooge gasten de kamer binnengetreden, waar de bruid het teeken van haar nieuwe waardigheid, de witte hoofddoek, door buurvrouwen werd omgedaan. 't Arme kind schreide tranen met tuiten, deels omdat 't zoo ge-

bruik was, deels uit werkelijk hartzeer. Ze zou aan 't hoofd komen van 'n heel in de war geraakte huishouding, onder de oogen van 'n knorrig oud man, dien ze tot overmaat van ramp ook nog moest liefhebben. Hij stond naast haar en zag er nu niet bepaald uit als de bruidegom uit 't Hooglied, die „in de kamer treedt als de morgenzon".

„Je hebt genoeg geschreid," knorde hij verdrietig, „bedenk, jij bent 't niet, die mij gelukkig maakt; ik maak u gelukkig." Ze zag nederig tot hem op en scheen te gevoelen, dat hij gelijk had.

De plechtigheid was ten einde. De jonge vrouw had op de gezondheid van haar man gedronken; jonge grappenmakers hadden door den drievoet gekeken, of de hoofddoek recht zat en men drong weer naar de deel, waar onophoudelijk gelach en feestgedruisch weerklonk.

Frits was daar niet meer. — 'n Groote, 'n ondraaglijke smaad was hem aangedaan, toen de Jood Aäron, slager, en als de gelegenheid zich voordeed tevens antiquair, uit 't naburig stadje plotseling uit de lucht kwam gevallen.

Na 'n kort onderhoud, dat hem niet scheen te voldoen, maande hij Mergel in 't publiek om 't bedrag van tien daalders voor 'n horloge, dat hij reeds tegen Paschen geleverd had. Als van schaamte vernietigd was Mergel heengegaan, achtervolgd door den Jood, die aldoor riep: „Ach, wee mij! Waarom heb ik niet geluisterd naar ver-

standige menschen. Hebben ze me niet honderdmaal gezegd, dat ge al uw hebben en houden aan 't lijf draagt, en geen brood in de spinde hebt?" — De deel daverde van 't gelach. Velen waren de twee tot op 't erf nageloopen.

„Pakt den Jood! Weegt 'm tegen 'n zwijn!" riepen eenigen. Anderen waren ernstig geworden.

„Frits zag zoo bleek als 'n doek," merkte 'n oude vrouw op. Toen het rijtuig van den landheer 't erf opreed, verstrooide zich de menigte.

Baron van S. was op den terugrit slêcht te te spreken; een gevolg, dat nimmer uitbleef, als de wensch om z'n populariteit te handhaven hem bewoog tot 't bijwonen van dergelijke feesten. Zwijgend staarde hij uit 't rijtuig.

„Wat zijn dat daar voor gedaanten?" Hij wees op twee donkere gestalten, die snel als struisvogels voor den wagen uit renden. Nu slopen ze 't kasteel binnen.

„Ook 'n paar nette zwijnen uit onzen eigen stal," zuchtte de Baron. Thuis gekomen vond hij in 't voorhuis 't gansche dienstpersoneel verzameld om twee jonge knechts, die bleek en buiten adem op de treden van de trap waren neergevallen. Ze beweerden, dat ze door den geest van den ouden Mergel vervolgd waren, toen ze door 't Brederhout huiswaarts keerden.

Eerst had 't boven hen op den berg geruischt en geknetterd, daarop hoorden ze hoog in de

lucht 'n geklepper alsof stokken tegen elkander sloegen, plotseling 'n luiden gil en heel duidelijk de woorden: „O wee, m'n arme ziel!" die hoog van boven af klonken. De een meende zelfs gloeiende oogen door de takken te hebben zien fonkelen en beiden hadden 't op 'n loopen gezet, zoo gauw hun beenen hen maar dragen konden,

„Dommeriken," zei de landheer slecht gemutst. en ging naar z'n kamer om zich te verkleeden.

Den anderen morgen wilden de fonteinen in den tuin geen water geven. Er werd ontdekt, dat iemand een der buizen verbogen had, klaarblijkelijk om naar den kop van 'n paarderif te zoeken, dat hier vele jaren geleden was begraven en algemeen gold voor 'n afdoend middel tegen heksen en spoken.

„Hm," bromde de heer des huizes, „wat de dieven niet stelen, dat bederven de gekken."

Drie dagen later woedde er 'n vreeselijke storm.

't Was middernacht, maar niemand op 't kasteel durfde in bed blijven. De landheer stond aan 't venster en tuurde bezorgd in 't duister naar z'n velden over den weg. Takken en blaren zwiepten tegen de ruiten; zelfs 'n dakpan kwam naar beneden en viel aan gruizel op 't plavei van den hof.

„Vreeselijk weer!" mompelde de baron.

Z'n vrouw scheen zeer angstig.

„Is 't vuur ook goed gedekt?" vroeg ze. „Grietje, kijk er nog eens naar. Doof 't liever

heelemaal uit. — Kom, we zullen 't Evangelie van den H. Johannes bidden."

Allen knielden neer en de vrouw des huizes begon.

„In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en God was 't Woord."

'n Ontzettende donderknal.

Allen krompen ineen van schrik. — Toen 'n vreeselijk geschreeuw en gestommel op de trap.

„Om Gods wil, is er brand?" riep mevrouw, en verborg het gelaat in de kussens van haar stoel.

De deur werd opengeworpen en naar binnen wankelde de vrouw van Aäron den Jood, bleek als 'n lijk, 't haar los om 't hoofd hangend, druipend van den regen. Ze wierp zich voor den landheer op de kniëen.

„Gerechtigheid!" riep ze, „Gerechtigheid! M'n man is vermoord!" Toen zeeg ze bewusteloos ineen.

't Was maar al te waar.

'n Nader onderzoek wees uit, dat de Jood Aäron door 'n enkelen slag tegen den slaap — toegebracht met 'n stomp werktuig, vermoedelijk 'n stok — 't leven verloren had. Aan den linkerslaap was 'n blauwe plek; overigens viel geen letsel te ontdekken. Het getuigenis van de Jodin en haar knecht luidde als volgt:

Drie dagen geleden was Aäron 's namiddags uitgegaan om vee te koopen en had er bij gezegd,

dat ie dien nacht wel weg zou blijven, daar hij nog eenige lastige schuldenaren in B. en S. moest manen. In dat geval zou hij te B. bij den slager Salomon overnachten. Toen hij den volgenden dag niet terugkeerde, was z'n vrouw erg ongerust geworden en had zich eindelijk 's middags om drie uur op weg begeven, begeleid door den knecht en den grooten slagershond. Bij Salomon wist men niets van haar man; hij was daar heelemaal niet geweest. Toen waren ze naar alle boeren gegaan, waarmee ze wisten dat Aäron van plan was zaken te doen.

Slechts twee hadden hem gezien, en wel op denzelfden dag, dat hij uitgegaan was. Door al die bezoeken was 't heel laat geworden. Maar groote angst dreef de vrouw weer naar huis; zij koesterde nog flauwtjes eenige hoop haar man daar te zullen vinden. Zoo waren ze in 't Brederhout door 't onweer overvallen, en waren onder 'n grooten beuk, die op de helling stond, gaan schuilen. De hond had intusschen zeer opvallend over al rondgesnuffeld en was eindelijk ondanks al hun lokken en roepen 't bosch ingerend. Opeens ziet de vrouw bij 't lichten van den bliksem iets wits naast zich in 't mos. 't Is de stok van haar man. En bijna op 't zelfde oogenblik breekt de hond door 't kreupelhout, hij draagt iets in den bek: den schoen van den vermiste. 't Duurt niet lang, of ze vinden in n' sloot, bedekt met dorre blaren, het lijk van Aäron.

Dit was 't getuigenis van den knecht, slechts in 't algemeen door de vrouw bevestigd. De al te groote overspanning was geweken en op 't oogenblik scheen ze half verward of haast stompzinnig.

„Oog om oog, tand om tand!" dat waren de eenige woorden, die haar telkens weer over de lippen kwamen.

Nog in denzelfden nacht werden de schutters opgeroepen om Mergel te arresteeren. 'n Aanklacht tegen hem was overbodig, daar de landheer zelf getuige was geweest van z'n optreden tegen den Jood, dat hem in zware verdenking moest brengen. Daarbij nog de spookgeschiedenis van dien avond, het tegen-elkaar-slaan van stokken in 't Brederhout, de kreet van de hoogte. Daar de griffier juist afwezig was, trof de baron zelf sneller maatregelen, dan anders gebeurd zou zijn. Toch begon 't reeds te schemeren eer de schutters, alle gedruisch zooveel mogelijk vermijdend, 't huis van arme Griet hadden omsingeld.

De landheer zelf klopte aan. 't Duurde nauwelijks 'n minuut of de deur ging open en Griet vertoonde zich geheel gekleed op den drempel. De baron deinsde achteruit. Hij herkende ze haast niet, zoo bleek en versteend zag ze er uit.

„Waar is Frits," vroeg hij met onvaste stem.

„Zoek hem," zei ze en ging op 'n stoel zitten.

De landheer draalde nog 'n oogenblik.

„Komt binnen, komt binnen!" riep hij toen barsch. „Waarop wachten we?"

Ze traden Mergels slaapvertrek binnen. Hij was er niet, maar 't bed was nog warm. Ze klommen op de vliering, daalden af in den kelder, voelden in 't stroo, zochten achter elk vat, zelfs in den bakoven; hij was er niet. Eenigen gingen den tuin in, keken achter de haag en boven in de appelboomen; hij bleek niet te vinden.

„Ontvlucht!" constateerde de landheer met zeer gemengde gevoelens. De aanblik der oude vrouw trof hem tot in 't diepst van z'n hart.

„Geef me den sleutel van dien koffer."

Griet antwoordde niet.

„Geef den sleutel," herhaalde hij, en merkte nu pas, dat de sleutel in het slot stak.

De inhoud van den koffer werd overhoop gehaald. De Zondagsche kleeren van den vluchteling en de armelijke plunje zijner moeder; dan twee doodskleeren met zwarte linten, het eene voor 'n man, het andere voor 'n vrouw. De baron was zeer geroerd. Heel onderaan, op den bodem van den koffer lag 't zilveren horloge en eenige papieren in 'n zeer duidelijke hand geschreven. Eén er van was door 'n man ondersteekend, dien men sterk verdacht van met de houtdieven in verbinding te staan.

De landheer nam ze mee om ze door te zien, en men verliet 't huis, zonderdat Griet eenig

ander teeken van leven had gegeven, dan dat ze zich onophoudelijk op de lippen beet en met de oogen knipte.

Op 't kasteel teruggekeerd vond de landheer den griffier, die reeds den vorigen avond was aangekomen, en beweerde de heele zaak verslapen te hebben, omdat z'n meester niet om hem gezonden had.

„Je komt altijd te laat," merkte de baron nijdig op. „Was er dan geen enkele oude vrouw in 't dorp, die 't gebeurde aan haar dienstmeid verteld had? En waarom wekte men u dan niet?"

„Edele heer," antwoordde Kapp, „zeker is mijn Anne-Marie de zaak 'n uur vroeger ter oore gekomen dan mij, maar ze wist, dat Uw Edele de vervolging zelf leidde, en bovendien," voegde hij er met 'n meelijwekkend gezicht aan toe, „dat ik zoo doodmoe was."

„Mooie politie," bromde de landheer. „Elke ouwe totebel in 't dorp weet er alles van, als men tracht iets diep geheim te houden! — Op m'n woord," liet hij er heftig op volgen, dat moest 'n echte ezel van 'n misdadiger zijn, die dan in den val liep."

Beide zwegen 'n poos.

„Mijn voerman was in 't duister verdwaald," begon de griffier weer. „Meer dan 'n uur wachtten we in 't bosch; 't was afgrijselijk weer; ik dacht dat. de wind den wagen mee zou nemen. Eindelijk,

toen 't ophield met regenen, reden we er in vredesnaam op los, altijd verder 't Zellerveld in, zonderdat we 'n hand voor oogen zien konden. Toen zei de koetsier: „Als we maar niet te dicht bij de steengroeven komen." Ik werd zelf bang, liet stilhouden en sloeg vuur om tenminste aan m 'n pijp 'n beetje gezelligheid te hebben. — Opeens hoorden we heel dichtbij, loodrecht onder ons de klok slaan. U zal begrijpen, dat ons de schrik om 't hart sloeg. Ik sprong uit den wagen, want op z'n eigen beenen kan men vertrouwen, maar niet op die van de paarden. Zoo stond ik in slijk en regen, tot 't Goddank spoedig begon te schemeren. — En waar hadden we stil gehouden? Dicht bij den Heerserkuil, met den toren van Heerse vlak onder ons. Waren we nog twintig pas verder gereden, we hadden er allen 't leven bij ingeboet."

„Dat was waarachtig geen gekheid," meende z'n patroon, half verzoend.

Intusschen had hij de meegebrachte papieren doorgekeken. 't Waren maanbrieven om geleende gelden, meest van woekeraars.

„Ik had niet gedacht, mompelde hij, „dat de Mergels zoo diep in schulden staken."

„Ja, en dat het zoo aan 't licht is gekomen," voegde Kapp er aan toe, „dat zal voor vrouw Griet geen kleine ergernis wezen."

„Och Heer, die zal daar op 't oogenblik wel niet aan denken." Bij die woorden stond de landheer

op en verliet de kamer om met den heer Kapp de gerechtelijke lijkenschouw te houden.

't Onderzoek was kort; gewelddadige dood bewezen, vermoedelijke dader gevlucht; de bewijzen tegen hem wel is waar ernstig, doch zonder persoonlijke verklaring niet overtuigend; z'n vlucht in ieder geval zeer verdacht. Zoo moest de gerechtelijke vervolging zonder voldoend succes gestaakt worden.

De Joden in den omtrek hadden groote belangstelling getoond. 't Huis der weduwe was dag aan dag gevuld met meelijdenden en raadgevers.

Sedert menschenheugenis had men te S. niet zooveel Joden bijeen gezien.

Door den moord op hun geloofsgenoot ten zeerste verbitterd, hadden ze geld noch moeite gespaard om den dader op 't spoor te komen. Men wist zelfs te vertellen, dat een van hen, in de wandeling Woekerjood genaamd, 'n klant, die hem ettelijke honderden guldens schuldig was en dien hij voor 'n buitengewoon slimmen kerel hield, kwijtschelding der gansche som had aangeboden, als die hem wilde helpen Mergel te vinden. Onder de Joden geloofde men n. l. algemeen, dat de dader slechts door goede hulp van anderen kon gevlucht zijn, en zich waarschijnlijk nog in den omtrek ophield.

Doch toen alles vergeefsch bleek en de gerechtelijke vervolging voor geëindigd verklaard was,

verschenen den morgen daarop eenige der aanzienlijkste Israëlieten op het kasteel, om met den landheer 'n koop te sluiten. Het te verhandelen voorwerp was de beuk, waaronder Aärons stok gevonden en de moord vermoedelijk begaan was.

„Wilt ge hem vellen? Terwijl hij nog zoo prachtig in 't loof staat?" vroeg de slotheer.

„Neen, genadige heer; hij moet blijven staan bij winter en zomer, zoo lang er nog 'n handbreed hout aan zit."

„Maar als ik dan 't bosch laat omhouwen, doet hij schade aan den nieuwen opslag."

„We willen er ook niet den gewonen prijs voor betalen." Ze boden tweehonderd daalders. De koop werd gesloten en aan alle houtvesters terdege ingescherpt, den Jodenbeuk op geenerlei wijze te beschadigen.

Toen zag men op 'n avond wel zestig Joden, met hun rabbijnen aan 't hoofd, het Brederhout intrekken, allen zwijgend en met neergeslagen blik.

Langer dan 'n uur bleven ze in 't woud en keerden toen even ernstig en plechtig terug door 't dorp B. tot in 't Zellerveld, waar ze zich verstrooiden en elk zijns weegs ging.

Den volgenden morgen stond op den beuk, met de bijl ingekerfd:

אִם תֶּעֱמֹד בַּמָּקוֹם הַזֶּה יִקָּנַע בָּךְ בַּאֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה לִי

En waar was Frits?

Ongetwijfeld ver genoeg gevlucht om de korte armen van zoo'n zwakke politie niet meer te vreezen. Z'n naam werd niet meer genoemd; hij was spoedig vergeten. Oom Symen sprak zelden van hem, en wat hij dan zei, was niet veel goeds. De vrouw van den Jood schikte zich ten laatste in haar lot en nam 'n anderen man. Alleen arme Griet bleef troosteloos en verlaten.

Zoowat 'n half jaar later was de landheer in tegenwoordigheid van den griffier eenige brieven aan 't lezen, die hij zoo juist ontvangen had.

„Zonderling, Zonderling!" zei hij. „Denk 'ns aan, Kapp, misschien is Mergel totaal onschuldig aan den moord. — Zoo juist schrijft me de president van de rechtbank te P. „Le vrai n'est pas toujours le vraisemblable; dat word ik in m'n ambt dikwijls gewaar; kort geleden ook nog. Weet U wel, dat Uw goede vriend, Frits Mergel, den Jood wel 'ns evenmin vermoord kon hebben als U of ik? Jammer genoeg ontbreken de bewijzen, maar de waarschijnlijkheid is groot. Een lid van de Schlemmingerbende (die wij nu tusschen haakjes gezegd, grootendeels achter slot en grendel hebben), Lompenmozes bijgenaamd, heeft bij 't laatste verhoor bekend, dat niets hem zoozeer berouwde als de moord op z'n geloofsgenoot Aäron, dien hij in 't bosch gedood, en toen maar drie stuiver op hem gevonden had. — Tot m'n spijt werd het verhoor onderbroken door de middag-

pauze, en terwijl we aan tafel zaten, heeft dat hondsvot van 'n Jood zich aan z'n kouseband opgehangen. — Wat zegt U daarvan? Aäron is wel 'n zeer veel voorkomende naam, enz.'

„Wat zegt U daarvan?" herhaalde de landheer. „En waarom is die ezel van 'n jongen er dan van door gegaan?"

De griffier dacht na.

„Nu, misschien om de houtdieverijen, die we immers juist aan 't onderzoeken waren. Zegt men niet: De booze vlucht voor z'n eigen schaduw? Mergel had zonder dien moord toch al genoeg op z'n geweten."

Daarbij bleef het. Frits was weg, verdwenen en . . . Johan Niemand, de arme onopgemerkte Johan, denzelfden dag als hij.

'n Lange tijd was verloopen, wel acht en twintig jaar, bijna de helft van 'n menschenleven. De landheer was heel oud en grijs geworden; z'n goedige assistent Kapp al lang begraven. Menschen, dieren en planten waren ontstaan, volgroeid, vergaan; alleen 't kasteel B. zag even grijs en voornaam als ooit neer op de hutten, die als oude, teringachtige menschen altijd schenen te willen vallen, maar nog immer overeind stonden.

't Was op den vooravond van Kerstmis, 24. December 1788. De sneeuw lag hoog in de holle

wegen, wel twaalf voet; en 'n penetrante vrieslucht deed de ruiten zelfs in de verwarmde vertrekken bevriezen.

't Was bij middernacht. — Toch flikkerden overal matte lichtjes uit de bevroren woningen, die wel sneeuwheuvels leken; en in elk dier huizen lag de bewoner op de knieën om in gebed den aanvang van 't H. Kerstfeest af te wachten, zooals dat in katholieke landen gebruik is, of tenminste in dien tijd algemeen wàs.

Daar daalde van den Brederberg langzaam 'n gestalte naar 't dorp af; de zwerver scheen heel uitgeput of ziek; hij steunde zwaar en sleepte zich met de grootste moeite door de sneeuw voort.

Midden op de helling gekomen stond hij stil, en staarde, op z'n kruk geleund, onafgewend naar de lichtpunten. 't Was overal zoo stil, zoo koud en doodsch; het deed iemand onwillekeurig aan dwaallichten op 'n kerkhof denken. Nu sloeg de torenklok twaalf. Langzaam stierf de laatste slag weg, en in 't dichtstbijstaande huis klonk 'n zacht gezang. 't Eene huis na 't andere stemde mee in, totdat 't heele dorp meejubelde in 't aloude Kerstlied:

Te Bethlem is geboren
Een lieflijk Kindekijn;
Dat heb ik uitverkoren
Zijn dienaar wil ik zijn:
Eja, eja; zijn dienaar wil ik zijn.

De man op de berghelling was op de knieën gezonken en trachtte met bevende stem mee te zingen, doch z'n pogen eindigde in 'n luid gesnik, en tranen, brandende groote druppelen, vielen op de sneeuw.

't Tweede couplet begon. Hij bad zachtjes mee; dan 't derde en 't vierde. — 't Lied was uit, en de lichtjes in de huizen begonnen zich te bewegen. Toen richtte de man zich met veel moeite op en strompelde langzaam naar beneden, het dorp in. Verscheidene huizen ging hij al hijgend voorbij; toen stond hij voor eene woning stil en klopte zacht aan.

„Wat is dat nu?" vroeg daarbinnen 'n vrouwestem; „de deur kleppert, en er is geen eens wind."

Er werd luider geklopt:

„Om Gods wil, laat 'n half bevroren mensch binnen, die terugkomt uit de Turksche slavernij."

Gefluister in de keuken.

„Ga in de herberg," antwoordt 'n andere stem; „'t vijfde huis van hier af."

„Ter liefde Gods, laat me binnen. Ik heb geen geld."

Na eenig talmen werd de deur geopend en 'n man hield 'n lamp omhoog, zoodat 't licht naar buiten viel.

„Kom maar binnen," zei hij toen, „gij zult ons niet om hals brengen."

In de keuken bevonden zich behalve de man 'n vrouw van middelbaren leeftijd, 'n oud moedertje en vijf kinderen. Allen verdrongen zich om den vreemdeling en namen hem met schuwe nieuwsgierigheid van 't hoofd tot de voeten op. 'n Treurige figuur met scheeven hals en gekromden rug; de heele gestalte gebroken en krachteloos; lang sneeuwwit haar hing ordeloos om 'n gelaat, waarop 't lijden diepe sporen had achtergelaten. De vrouw ging zwijgend naar den haard en legde er nog wat brandhout op.

„'n Bed kunnen we u niet geven," zeide ze, „maar ik zal u hier goed wat stroo spreiden; ge moet u maar wat behelpen."

„God loone 't u"; dankt de vreemdeling, „ik ben 't wel slechter gewend."

Der teruggekeerde werd herkend als Johan Niemand, en hijzelf bevestigde, dat hij de persoon was, die eens met Frits Mergel was gevlucht.

Den volgenden dag was 't dorp vol van de avonturen van den zwerveling, die zoo lang zoek geweest was.

Ieder wilde den man uit Turkije zien en men verwonderde er zich haast over, dat hij er nog uitzag als andere menschen. 't Jongere geslacht kon zich zijner wel niet herinneren, maar de ouderen kenden hem heel goed terug, hoe erbarmelijk hij er ook uitzag.

„Johan, Johan, wat ben je grijs geworden,"

zei 'n oude vrouw. „En hoe kom je aan dien scheeven hals?"

„Van 't hout- en waterdragen in de slavernij," antwoordde hij.

„En wat is er van Mergel geworden? Jullie zijt toch samen gevlucht?"

„Ja zeker, maar ik weet niet, waar hij is, wij zijn elkaar kwijt geraakt. — Als je aan hem denkt, bid dan voor hem," voegde hij er bij, „hij zal 't wel noodig hebben."

Men vroeg hem, waarom Frits toch gevlucht was, daar hij immers den Jood niet vermoord had.

„Niet?" vroeg Johan, en hoorde verbaasd op, toen men hem 't nieuws vertelde, dat de landheer ijverig had verspreid om de vlek van Mergels naam te wisschen.

„Dus alles om niet," zei hij peinzend, „heelemaal om niet zooveel uitgestaan." Hij zuchtte diep en vroeg van zijn kant naar vele dingen. Sijmen was al lang dood, maar eerst nog geheel tot armoe vervallen door processen en slechte schuldenaars, die hij niet gerechtelijk durfde vervolgen, omdat het, naar men zeide, tusschen hen geen zaken waren, die het daglicht verdragen konden. Ten laatste had ie z'n brood moeten bedelen en was in 'n vreemde schuur op stroo gestorven.

Griet had langer geleefd, maar geheel stompzinnig. De menschen in 't dorp waren 't spoedig

moede geworden, haar bij te staan, omdat ze alles, wat men haar gaf, verslonste. Het ligt immers in 's menschen natuur, juist de meest hulpbehoevenden in den steek te laten, als hij van z'n hulp geen vruchten ziet en de nood altijd even groot blijft. Toch had ze niet bepaald gebrek geleden; de landheersfamilie zorgde trouw voor haar, zond haar dagelijks te eten en stelde haar ook onder geneeskundige behandeling, toen haar kommervolle toestand overging in totale uitputting. In haar huis woonde nu de zoon van den vroegeren zwijnenhoeder, die op dien ongelukkigen avond Mergels horloge zoo bewonderd had.

„Alles weg! Alles dood!" zuchtte Johan.

's Avonds, toen 't donker geworden was en de maan scheen, zag men hem op 't kerkhof door de sneeuw rondstrompelen. Bij geen enkel graf bad hij, ook stond hij bij geen zerk stil, maar scheen uit de verte onafgewend naar 'n paar grafheuvels te staren. Zoo vond hem de houtvester Brandes, de zoon van den vermoorde. Hem had de landheer gezonden om den zwerveling op 't kasteel te brengen.

Toen hij de huiskamer binnentrad, zag hij schuw om zich heen, als verblind door 't licht; toen keek hij naar den baron, die heel in elkaar gedoken in z'n leunstoel zat, maar nog altijd met dezelfde flikkerende oogen en met 'tzelfde roode mutsje op 't hoofd als voor acht en twintig jaar.

Naast hem de barones, ook oud, heel oud geworden.

„Wel Johan," zei de landheer, „vertel me eens mooi van je avonturen. Maar," hij bekeek hem opmerkzaam door z'n bril, „ze hebben je daar leelijk te pakken gehad in Turkije."

Johan begon te vertellen, hoe Mergel hem 's nachts van z'n kudde had afgeroepen, en gezegd, dat ie met hem mee moest.

„Maar waarom vluchtte de domme jongen dan? Je weet toch, dat ie onschuldig was?"

Johan keek verlegen voor zich.

„Ik weet 't niet precies; ik geloof dat 't was wegens medeplichtigheid aan houtdieverij. Sijmen dreef zoo allerhande zaken; met mij werd er nooit over gesproken, maar ik geloof niet, dat alles in den haak was."

„Wat heeft Frits je dan verteld?"

„Niets, dan dat we vluchten moesten; we werden achternvolgd. — Zoo liepen we tot Heerse; daar was 't nog donker en we verborgen ons achter 't groote Kruis op 't kerkhof, totdat 't wat lichter werd, omdat we bang waren in 't duister in de steengroeven van 't Zellerveld te vallen. Toen we een tijdje gezeten hadden, hoorden we opeens boven ons snuiven en stampen en zagen lange vuurstralen in de lucht vlak boven den Heerser Kerktoren. We sprongen op en liepen in 's hemelsnaam zoo hard we konden recht uit, en toen 't

begon te schemeren, waren we werkelijk op den goeden weg naar P."

De oude man scheen nog te sidderen bij de herinnering alleen en de landheer dacht aan z'n griffier Kapp z. g. en diens avontuur op de Heerser helling.

„Merkwaardig," lachte hij. „Zoo dicht bij elkaar waren jullie. Maar ga door."

Johan vertelde nu, hoe ze gelukkig door P. en over de grens gekomen waren.

Van daar af hadden ze als zwervende ambachtslieden hun brood gebedeld tot Freiburg in de Breisgau. „Ik had m'n broodzak bij me," zei hij, „en Frits 'n bundeltje; daarom geloofden ze ons." Te Freiburg hadden ze zich door de Oostenrijkers laten aanwerven. Hem had men niet gewild, maar Frits stond er op, dat ze hem ook zouden nemen. Zoo kwam hij bij de legertros.

„Den heelen winter bleven we te Freiburg liggen," vertelde hij verder, „en 't ging ons tamelijk goed; mij ook, omdat Frits me dikwijls aan m'n plichten herinnerde en me hielp, als ik 't verkeerd deed. In de lente moesten we op marsch naar Hongarije en in den herfst begon de oorlog tegen de Turken. Daar kan ik niet veel van navertellen, want ik werd al bij 't eerste treffen gevangen genomen en ben sindsdien zesentwintig jaar bij de Turken slaaf geweest."

„Heer in den hemel! dat is toch vreeselijk," vond de barones."

„Erg genoeg; de Turken behandelen ons, Christenen, niet beter dan honden. — 't Ergste was, dat mijn krachten door den al te zwaren arbeid afnamen. Ik werd ook ouder, en moest toch nog evenveel doen, als toen ik jonger was."

Hij zweeg 'n oogenblik.

„Ja," zeide hij toen, „'t ging boven menschengeduld en menschenkrachten; ik hield 't trouwens niet uit. — Van daar kwam ik op 'n Hollandsch schip."

„Hoe raakte je daar op?" vroeg de landheer.

„Ze vischten me op uit den Bosporus," beweerde Johan.

De baron keek vreemd op en dreigde hem waarschuwend met den vinger. Maar de ontvluchte slaaf ging rustig voort met z'n vertelling.

Op 't schip was 't hem niet veel beter gegaan. Het scorbut brak uit; wie niet doodziek was, moest werken boven z'n krachten en de knoet regeerde er even streng als in Turkije de zweep. „Eindelijk, toen we in Holland aankwamen," besloot hij, „te Amsterdam, lieten ze me vrij. De koopman, wien 't schip toebehoorde had zelfs meelij met me en wilde me portier bij hem maken. Maar, — hij schudde 't hoofd — liever wilde ik hierheen, al moest ik onderweg m'n brood bedelen."

„Dat was dom genoeg," merkte de landheer op.

Johan zuchtte diep. „Ach, mijnheer, ik heb m'n leven moeten slijten onder Turken en ketters;

zal ik tenminste niet op'n katholiek kerkhof begraven mogen worden?"

De baron haalde z'n beurs voor den dag: „Daar Johan, ga nu heen, maar kom 'ns gauw terug. Je moet me dat alles nog 'ns haarfijn vertellen; vandaag ging 't een beetje verward. Je bent zeker nog erg moe?"

„Erg moe!" beaamde de zwerveling en, op z'n voorhoofd wijzend: „Mijn gedachten draaien soms toch zoo vreemd; ik kan niet precies zeggen, hoe 't me soms is."

„Ik begrijp 't," zei de baron, „je denkt aan vroegere tijden. Ga nu. De Hulsmeyers houden je vannacht wel bij zich. Kom morgen terug."

De slotheer had diep medelijden met den armen drommel. Den volgenden dag had hij overlegd, waar hij 'n kamertje voor hem huren kon; eten kon ie elken dag op 't kasteel, en aan kleeding zouden ze hem ook wel weten te helpen.

„Mijnheer," zei Johannes, „ik kan ook nog wel wat doen, ik kan houten lepels snijden en u kunt me als bode gebruiken."

De baron schudde meelijdend het hoofd: „Dat zou wel niet zoo bijster goed uitvallen."

„Och, toch wel, mijnheer, als ik maar eens aan 't loopen ben; 't gaat niet gauw, maar ik kom er toch, en 't valt me ook niet zwaar, zooals u misschien zoudt denken."

„Nu," weifelde de landheer, „wou je 't graag

probeeren? — Hier is 'n brief naar P. 't Heeft geen bijzondere haast."

Den volgenden dag betrok Johan z'n kamertje bij eene weduwe in 't dorp.

Hij sneed lepels, at op 't kasteel en deed boodschappen voor de landheersfamilie. Over 't geheel ging 't hem tamelijk wel; z'n patroon was verbazend goed en onderhield zich vaak lang met hem over Turkije, den Oostenrijkschen dienst en 't zeeleven.

„Johan zou veel kunnen vertellen," zei hij aan z'n vrouw, „als hij niet zoo door en door eenvoudig was."

„Meer zwaarmoedig dan eenvoudig," meende zij, „ik ben altijd bang, dat ie nog eens begint te malen."

„De Heer spare ons!" antwoordde haar echtgenoot; „'n halve idioot is ie z'n leven lang geweest; idioten worden nooit krankzinnig."

Na eenigen tijd bleef Johan, toen hij eens 'n boodschap moest doen, onbehoorlijk lang weg. De goede barones was zeer bezorgd over hem en wilde al menschen uitsturen om hem te zoeken, toen men hem met z'n krukken de trap op hoorde stampen.

„Je bent lang uitgebleven Johan," zei mevrouw. „Ik begon al te denken, dat je in 't Brederhout verdwaald was."

„Ik ben door 't sparrenbosch gegaan."

„Dat is immers 'n heele omweg. Waarom ben ie niet door 't Brederhout gegaan?"

Hij zag treurig naar haar op. „Ze zeiden me dat 't bosch geveld was en dat er nu zooveel kruis- en dwarswegen in waren. Toen was ik bang te verdwalen. Ik word oud en suf," voegde hij er langzaam aan toe.

„Zag je wel," zei mevrouw later tot haar man, „hoe wonderlijk vreemd hij uit z'n oogen keek? Ik zeg je, Ernst, dat zal nog verkeerd afloopen."

Intusschen werd 't September. De velden waren leeg; de blaren begonnen te vallen, en menig teringlijder voelde de schaar aan z'n levensdraad. Ook Johan scheen onder den invloed van de naderende nachtevening te lijden; allen die hem in dien tijd ontmoetten, zeiden, dat hij er opvallend boos uitgezien had en voortdurend zacht in zichzelf sprak. Dat deed ie anders ook wel 'ns, maar toch zelden. Eindelijk kwam hij op 'n dag 's avonds niet thuis. Men dacht, dat de landheer hem had uitgezonden. Op den avond daarna kwam hij ook niet. Den derden dag begon z'n hospita ongerust te worden. Ze ging naar 't slot en deed navraag.

„Wel, heb je ooit," zei de landheer, „ik weet niets van 'm af; roep gauw den jager en Willem van den houtvester! Als de arme kruk ook maar in 'n droge sloot gevallen is," voegde hij er bewogen aan toe, „kan ie er zonder hulp onmogelijk uit-

komen. Wie weet of ie zelfs niet een van z'n kromme beenen gebroken heeft. — Neemt de honden mee," riep hij de vertrekkende jagers na, „en zoekt vooral in de slooten; kijkt ook in de steengroeven!"

Na 'n paar uur keerden de jagers terug; ze hadden geen spoor van den vermiste gevonden. De baron werd hoe langer hoe ongeruster.

„Als ik er toch aan denk, dat iemand daar als 'n steen ligt en zich niet kan helpen! — Maar 't is mogelijk, dat ie nog leeft; drie dagen houdt 'n mensch 't wel uit zonder voedsel!"

Hij ging zelf op zoek. In alle huizen werd geïnformeerd, overal op de jachthorens geblazen, geroepen, de honden tot zoeken aangehitst — alles vergeefs! 'n Kind had hem aan den zoom van 't Brederhout zien zitten lepels snijden. „Maar ie sneed den lepel heelemaal doormidden," zei 't kleine meisje.

Dat was twee dagen geleden.

In den namiddag vond men nog 'n spoor: weer 'n kind, dat hem aan den anderen kant van 't woud had gezien. Daar had ie in 't kreupelhout gezeten met 't gezicht op de knieën, alsof hij sliep. Dat was den vorigen dag nog gebeurd. 't Scheen dat ie den heelen tijd rondom 't Brederhout had gedoold.

„Als dat dekselsche kreupelhout maar niet zoo dicht was. Daar kan geen sterveling doorheen," zuchtte de baron.

Men dreef de honden door 't jonge hout, men blies en halloode, en keerde eindelijk ontevreden naar huis terug, toen ieder overtuigd was, dat de dieren 't heele bosch doorsnuffeld hadden.

„Volhouden! Niet opgeven!" smeekte de barones. „Beter 'n paar stappen om niet, dan dat men ook maar 't minste verzuimt."

De baron was bijna evens ongerust als z'n echtgenoote. Z'n angst dreef hem zelfs naar Johan's woning, ofschoon hij er zeker van was, hem daar niet te zullen vinden. Hij liet zich in de kamer van den vermiste brengen. Daar stond z'n bed nog onopgemaakt, zooals hij 't verlaten had; daar hing nog z'n beste jas, die de barones hem uit het oude jachtcostuum van z'n patroon had laten maken; op de tafel 'n nap, zes nieuwe houten lepels en 'n doos.

De landheer deed ze open; daarin lagen, netjes in 'n papiertje gewikkeld vijf halve-stuiverstukken en vier zilveren vestknoopen. De bezoeker bekeek ze oplettend.

„n Gedachtenis van Mergel", mompelde hij en ging de kamer uit, want 't werd hem wee om 't hart in 't kleine benauwde vertrekje.

De nasporingen werden voortgezet, tot iedereen overtuigd was, dat de zwerveling niet meer in den omtrek kon toeven, tenminste niet levend.

Zoo was hij dan ten tweeden male verdwenen. — Of men hem weer zou vinden? — Misschien na

jaren z'n gebeente in een of andere droge sloot. — Hem levend terug te zien, daar was weinig hoop op; nog eens na acht en twintig jaar zeker niet.

Veertien dagen later keerde de jonge Brandes 's morgens van 'n boschinspectie door 't Brederhout huiswaarts. 't Was een voor den tijd van 't jaar ongewoon warme dag. De lucht trilde; geen vogel zong; slechts de raven zaten van verveling op de takken te krassen en hielden den snavel open om lucht te happen.

Brandes was doodop. Nu eens nam hij z'n pet, die heel van zonnehitte doorgloeid was van 't hoofd, dan zette hij ze weer op. 't Een leek hem even ondraaglijk al 't ander, en zich door 't jonge hout heen werken, was vooral 'n onmogelijk zwaar karweitje.

Wijd en zijd geen boom, behalve de Jodenbeuk. Hij spande dan ook alle krachten in om daarheen te komen en liet zich doodmoe op 't beschaduwde mos neervallen. De koelte deed hem zoo aangenaam aan, dat hij de oogen sloot.

„Akelige paddestoel!" bromde hij half in slaap.

In die streken groeit n. l. 'n zeer sappig soort van paddestoelen, die zich maar 'n paar dagen goed houden, dan ineenzinken en 'n onverdraaglijken stank verspreiden. Zulke onaangename buren meende Brandes te bespeuren, en draaide zich 'n paar maal nu op de eene, dan op de andere

zijde, maar wilde toch liever niet opstaan. In tusschen sprong z'n hond als 'n bezetene rond, krabde aan den stam van den beuk en blafte tegen de kroon.

„Wat heb je daar, Bello? 'n Rat?" mompelde de houtvester. Hij opende z'n oogleden half en z'n blik viel op 't Hebreeuwsche schrift in den stam; 't was heel uitgegroeid, maar toch nog duidelijk leesbaar. Hij sloot de oogen weer; de hond blafte maar door en legde z'n meester eindelijk z'n vochtigen snuit tegen den wang.

„Laat me met rust! Wat heb je toch?" Terwijl hij dit zei, zag Brandes, die op den rug lag, op naar de kroon van den boom, vloog toen met 'n sprong overeind en als 'n bezetene 't kreupelhout in.

Doodsbleek kwam hij op 't kasteel aan en berichtte: In den Jodenbeuk hing 'n man; hij had z'n beenen vlak boven zich zien bengelen.

„En je hebt 'm niet losgesneden, ezel!" riep de baron.

„Heer," hijgde Brandes, als U daar geweest was, zoudt U wel weten, dat hij niet meer leefde. Ik dacht eerst, dat het de paddestoelen waren."

De landheer zette evenwel tot den grootsten spoed aan en ging zelf mee.

Ze kwamen onder den beuk aan.

„Ik zie niets," zei de baron.

„Hier moet u gaan staan, hier, op deze plek."

Waarlijk, zoo was 't. De landheer herkende z'n eigen afgedragen schoenen.

„Groote God, 't is Johan! Zet de ladder tegen den boom. Zoo! — Laat hem nu naar beneden. — Zachtjes! — Voorzichtig, laat hem niet vallen. — Genadige hemel, de wormen kruipen er al uit. Doe toch maar 't touw van z'n hals, en maak z'n das los."

„'n Breed litteeken werd zichtbaar; de baron deinsde achteruit.

„Mijn God!" ontsnapte hem.

Hij boog zich weer over 't lijk, beschouwde het litteeken met groote opmerkzaamheid en zweeg 'n poos, diep geschokt.

Toen wendde hij zich tot de houtvesters:

„'t Is niet rechtvaardig, dat de onschuldige voor den schuldige lijde. Vertelt het iedereen: die daar" — hij wees op den doode — „was Frits Mergel."

Het lijk werd in ongewijde aarde begraven.

Deze gebeurtenis heeft zich in hoofdzaak zoo toegedragen in September van 't jaar 1789.

't Hebreeuwsch op den boom beduidt:

Zoo gij deze plek nadert, zal 't u vergaan, gelijk gij aan mij gedaan hebt.

OP DE HEIDE

1. De Heide

In de eigenlijke beteekenis van 't woord is 't geen heide, waar ik m'n lezer of toehoorder heen wil brengen, maar 'n weemoedig-lieflijk plekje gronds, ver van onze stad, dat „de heide" genoemd wordt, omdat er sinds onheuglijke tijden slechts kort gras op groeide, hier en daar 'n dennenstam of 'n dwergberk, aan wier schors soms 'n vlokje wol was blijven hangen van de enkele schapen en geiten, die bij tijd en wijle hier rondliepen. Verder stonden er nogal jeneverstruiken, maar daarmee was men dan ook over de decoratie van 't landschap uitgepraat, of men moest er de bergen in de verte toe rekenen, die 't matgroene plekje met 'n wonderschoonen blauwen band omzoomden.

Maar zooals 't dikwijls gaat, zoo gebeurde ook hier op dit stukje hei. Diepe denkers, namelijk, of diegenen, dien de natuur allerlei wonderlijke poëzie en verheven gevoelens in 't hart gelegd heeft, zoeken juist zulke plekjes op en gaan er van houden, omdat ze daar hun droomerijen en de liederen, die in hun gemoed opwellen, den vrijen teugel kunnen laten.

Met de geiten en schapen kwam dan ook heel vaak 'n zwartoogig jongske van tien of twaalf

jaar mee, eigenlijk om die dieren te hoeden. De schapen konden zich aan 't geurige korte gras te goed doen, — de geiten daarentegen, waarvoor op dien grond geen goed voeder wies, waren meer aan hun eigen overpeinzingen en aan de frissche lucht overgelaten, en knabbelden slechts zoo nu en dan een of andere malsche spruit af. Maar zoodra de dieren zich verstrooiden, begon hij kennis te maken met de wereld van wezens, die de heide aan haar boezem droeg, en sloot met hen 'n verbond van vriendschap.

Er was daar 'n ietwat hooger punt, waar 't grauwe gesteente, ook medebezitter van de heide, veelvuldiger werd aangetroffen en als 't ware omhoog was geschoven, ja, zelfs op z'n top 'n spreek gestoelte vormde met 'n overhangend blok als afdak. Ook de jeneverstruiken stonden in dit gedeelte dichter opeen en vormden er 'n heele familie van stammen en stammetjes, waartusschen de distels met hun mooie bloemen welig opschoten. Maar boomen waren er wijd noch zijd te zien, waardoor 't uitzicht hier veel schooner was dan op andere punten; vooral naar 't Zuiden, waar 't verre veenland, — zoo ongezond voor z'n bewoners, maar zoo schoon als men 't op 'n afstand ziet, — zich in wazig blauw verloor.

Deze plaats werd de Rosberg genoemd; om welke reden is onbekend, want sedert menschenheugenis had hier geen paard geweid, wat trouwens voor

de heide 'n veel te kostbaar artikel geweest zou zijn.

Naar dit punt nu dwaalde ons vriendje het liefst van al, ook al gingen z'n beschermelingen ver weg de plichten van hun beroep vervullen; want uit ervaring wist hij, dat geen enkel dier de kudde verliet, en hij ze ten slotte weer alle bijeen vond, hoe ver hij ze ook zoeken moest. Ja, dat zoeken op zichzelf vond hij avontuurlijk en allerprettigst, als ie heinde en ver moest ronddolen.

Op den Rosberg stichtte hij zijn rijk.

Onder 't overhangende blok maakte hij langzamerhand door veel toevoeging en veel afbikken — wat ie met spitste steenen bewerkstelligde — 'n zetel, eerst ruim genoeg voor één, dan gevoeglijk voor drie personen. Ook 'n paar bergplaatsen werden gevonden of aangebracht, of andere geschikte plekjes en hoekjes, waar hij z'n linnen heidezak neerlegde, en z'n boterham, en de tallooze schatten, die hij dikwijls van de heide hier bijeenbracht.

Gezelschap was er in overvloed. Eerstens de vele groote steenblokken, die zijn burcht vormden, die hij alle kende en 'n naam gegeven had. Elk had 'n andere kleur, 'n andere voorkomen; om nog niet eens van de vele kleinere te spreken, die vaak nog bonter en vuriger getint waren. De groote deelde hij in twee groepen, al naar ze hem door hun eigenaardigheid in verrukking

brachten of door hun alledaagschheid ergerden: de kleine waren hem alle dierbaar.

Dan had je den jeneverstruik, 'n weerbarstige kameraad, onverwinlijk, taai en vasthoudend, als hij 'n kostelijken, welriekenden herdersstaf moest afstaan, of plaats maken voor 'n weg, die zou worden aangelegd. Z'n takken stonden rondom stijf van naalden, maar bogen ook alle twijgen onder den last van de eeregaven, die zij jaar in jaar uit aan de talrijke heidegasten opdischten: millioenen en millioenen blauwe en groene bessen.

Voorts de mooie heidebloempjes, die purper of hemelsblauw in 't malschgroene gras fonkelden, dat hier en daar tusschen 't gesteente sproot, of die ontelbare kleintjes, die tusschen de jeneverstruiken groeiden en 'n wit snaveltje opensperden met 'n geel tongetje er in. Hier en daar vond men veel aardbeien, ook 'n paar boschbessenstruiken; zelfs schoot er 'n spichtige hazelaar tusschen de steenblokken op.

Slechte kameraden ontbraken er evenmin. Z'n vader had hem die wel goed leeren onderscheiden, al leken ze nòg zoo mooi. Zoo groeiden er op sommige plaatsen, maar zeldzaam, de duivelskersen, die hij alleen maar liet staan, omdat ze zoo zwart en glanzig waren; zóó zwart, als er anders niets op de heide te vinden was, behalve z'n eigen oogen, die hij natuurlijk niet zien kon.

Men zou haast niet meer reppen van de levende

en zich bewegende schepselen, zóó veel hebben we nu al opgenoemd, maar juist die vormen pas 'n uitgelezen gezelschap. Ik wil nog niet eens spreken van de duizenden en duizenden gouden, robijnroode en smaragdgroene torretjes en kevertjes, die op steenen en grashalmen klauterden, rond-draafden en arbeidden, omdat ons jongske van goud, robijnen en smaragden nooit iets gezien had, dan wat daarvan bij tijd en wijle aan den hemel en op de heide te zien was — maar daar zijn andere, die genoemd moeten worden. Daar was een van z'n gunstelingen, 'n snorrende, purper-kleurige springer, die bij dozijnen voor hem op-vloog en dan weer zitten ging, als de knaap z'n gebied doorreisde. Daar waren de ontelbare neven van dat insect: de kleinere en grootere sprink-hanen, de in vaalgroen gekleede heidukken, die er vroolijk en onvermoeid op los sjirpten en piepten, zoodat op zonnige dagen als één trillend lied over de gansche heide zong.

Verder had men de slakken mèt en zonder huisje, bruine en gestreepte, dikke en platte. Die trokken zilveren straten over 't heigras of over z'n vilthoed, waar hij ze graag op zette. Ook nog de vliegen, brommende, gonzende, piepende, blauwe, groene en glasvleugelige. Dan de hommel, die slaperig voorbij zoemde; de vlinders, vooral 'n kleine met hemelsblauwe vleugels, aan den onder-kant zilvergrijs, met allervriendelijkste oogjes;

en nog 'n kleiner soort met vlerkjes als louter avondrood. Eindelijk zong er op veel plaatsen de gors; de goudgors, 't roodborstje, de heideleeuwerik, die hoog in de lucht z'n lied orgelde als jubelende kerkmuziek; de distelvink, de grashopper, de kievit, en nog meer, en nog andere. Al hun nesten lagen in zijn rijk en werden bezocht en beschut.

Ook menig rossig veldmuisje zag hij wegsluipen, en liet het genadig gaan, als 't plotseling stilhield en hem met de verschrikte glinsterende oogjes aankeek. Wolven of andere gevaarlijke boswichten had men sinds de oeroude tijden zijner voorvaderen niet beleefd; alleen vond men er nog veel wezels, die de vogeleieren uitzogen; maar die vervolgde hij te vuur en te zwaard.

Te midden van al dat schoons stond, ging, sprong of zat hij — 'n heerlijke zoon de heide. Uit het donkerbruine gezichtje, dat goedheid en gezond verstand teekende, lichtten in onschuldig stralenden glans de gitzwarte oogen, vol vriendelijkheid en stoutmoedigheid. Al te duidelijk verrieden zij dat gevaarlijke element, dat in hem lag en in de eenzaamheid der heide voorspoedig begon te gedijen: 'n donkere, vonkensproeiende fantasie. Om 't voorhoofd hing 'n wirwar van donkerbruin haar, in z'n ongekunstelde pracht overgelaten aan weer en wind. Als 't mij geoorloofd was, zou ik m'n lieveling vergelijken met dien herdersknaap

uit de heilige boeken, die ook op de heide van Bethlehem de stem zijns harten leerde verstaan, dáár zijn God leerde kennen, en de droomen van z'n toekomstig koningschap droomde.

Maar zoo arm als ons vriendje was die herdersjongen zeker niet. Want voor den heelen langen dag had ie niets anders dan 'n flink stuk zwart brood. Daarin vond ie, onbegrijpelijker wijze, voedsel genoeg voor z'n bloeiend lichaam en z'n nog bloeiender geest. Daarbij kon hij drinken van 't heldere, frissche water, dat niet ver van den Rosberg ontsprong, 'n kleine bron vulde en dan vlug langs de hei voortsnelde, om met andere broertjes vereenigd naar de verre veengronden te reizen, waar we reeds van gesproken hebben. In gunstige tijden waren er ook 'n paar geitekazen in den zak. Maar één voedingsmiddel had ie zoo volop, als zelfs de rijkste stadsmensch niet bezit: 'n heelen oceaan van de heerlijkste, frissche lucht om zich heen en boven z'n hoofd het zonnelicht, dat hem den blos der gezondheid op de wangen tooverde.

's Avonds als ie thuiskwam — en dat was 'n heel eind loopen — kookte hem z'n moeder wat melkpap of heerlijke gierstebrij. Z'n pak was van halfgebleekt linnen. Voorts had ie nog 'n grooten vilten hoed, dien hij echter zelden opzette, maar meestal in z'n kasteel aan 'n houten pin ophing, die hij in de rotsspleet geslagen had.

Toch was ie altijd opgewekt en kon zich dikwijls niet inhouden van plezier. Van af z'n koningstroon heerschte hij over de heide. Nu eens doorkruiste hij ze in alle richtingen, dan weer zat ie hoog boven op 't plat of 't spreekgestoelte, en zoo ver z'n oog reikte, zoo ver trok z'n fantasie mee, of ze ging nòg verder en overspande 't heele panorama met 'n net van gedachten en beelden, en hoe langer hij daar zat, hoe dichter de draden geweven werden, zoodat hij dikwijls ten laatste machteloos onder 't net gevangen was.

Vrees voor de eenzaamheid kende hij niet; ja, juist dan als wijd en zijd geen menschelijk wezen te ontdekken viel, en niets anders dan de heete middaglucht over de heide hing, dan kwam eerst de gansche wemelende stoet van gestalten voor zijn verbeelding staan en bevolkte de vlakte. Niet zelden besteeg hij dan 't plat en hield terstond 'n preek of redevoering. Daarbeneden stonden de koningen en rechters, en 't volk en de veldheeren, en de kinderen en kleinkinderen, talrijk als de zandkorrels aan 't zeestrand. Hij predikte boete en bekeering, en allen luisterden naar hem. Hij beschreef hun 't Land van Belofte; voorspelde, dat zij heldendaden zouden verrichten, en wenschte op 't laatst niets vuriger, dan dat hij ook in staat zou zijn 'n wonder te werken. — Dan daalde hij naar beneden en voerde ze aan naar de verste en afgelegenste hoeken der heide, die wel

'n kwartier ver lagen, toonde hun 't gansche land der vaderen en veroverde het met wapengeweld. Dan werd het onder de stammen verdeeld en aan elk het zijne ter verdediging aangewezen.

Of wel hij bouwde Babylon, 'n trotsche en omvangrijke stad. Hij bouwde ze op uit de kleine steenen van den Rosberg en verkondigde aan kevers en sprinkhanen, dat hier 'n machtig rijk ontstond, hetwelk niemand zou vermogen te overwinnen dan Cyrus, die morgen of overmorgen zou komen om den goddeloozen koning Belsasar te tuchtigen, zooals Daniel 't immers al lang voorzegd had.

Of hij damde de Jordaan af, dat is te zeggen: de beek, die uit de bron vloeide, en leidde ze langs andere wegen. Of ook, hij deed niets van dat alles, maar sliep in op de vlakte en liet over zich heen 'n bont kleed van droomen weven. De zon zag hem aan en lokte op de wangen van den sluimerenden knaap 'n blos te voorschijn, zoo schoon en gezond als die van rijpe appelen, soms zoo donker en krachtig als aan den zonnekant van dikgezwollen hazelnoten, en als ze eindelijk zelfs groote, heldere droppels op zijn voorhoofd getooverd had, kreeg ze meelij met het kind en wekte het met 'n gloeienden kus.

Zoo leefde hij nu veel dagen en jaren op de heide en werd grooter en sterker. En in z'n hart welden dieper, donkerder en stiller gedachten op;

'n smachtend verlangen beving hem, en hij begreep zelf niet, wat er in hem omging. Z'n opvoeding had hij voltooid, en wat de heide geven kon, dat had ze hem gegeven; de rijpe geest hongerde naar zijn brood: de wetenschap; het hart dorstte naar zijn wijn: de liefde. Z'n oog weidde over de verre nevelstrepen der moerassen, en nog verder, als of daar ginder iets wezen moest, wat hem ontbrak, en als moest hij op 'n goeden dag z'n lendenen omgorden, den reisstaf opnemen en ver, ver weggaan van z'n kudde.

De wei, de bloemen, het veld met z'n gouden aren, het bosch met z'n onschuldige diertjes zijn de eerste en natuurlijkste kameraadjes en opvoeders van 't kinderhart. Laat den kleinen engel maar over aan God, die in zijn ziel spreekt; houd alleen de duivelen verre, en hij zal op wonderbare wijze worden opgevoed en voorbereid voor 't leven. Dan pas, als 't vruchtbare hart verlangt naar weten en gevoelen; dàn openbaar hem de grootheid der wereld, van den mensch, van God.

En laat ons hiermee afscheid nemen van den knaap op de heide.

Het Huis op de Heide

'n Goed uur loopens van den Rosberg stond 'n huis, of liever 'n groote hut. Ze stond aan den zoom der heide, ver van alle verkeerswegen; ze stond heel afgezonderd, en 't land rondom was zelf weer 'n heide; doch anders dan die, waarop de knaap z'n geiten hoedde. Het huis was heelemaal van hout, bevatte twee vertrekken en 'n achterkamertje, alle met groote bruinzwarte steunbalken, waaraan ouderwetsche bierkannen hingen, met mooie drinkspreuken beschilderd. De vensters, licht en breed, zagen uit op de heide, en rond het huis stonden stal, bergplaatsen en schuur. Ook was er 'n tuintje voor, daarin werden groenten gekweekt en prijkten 'n vlierstruik en 'n appelboom; verderop stonden nog drie kersen- en wat schrale pruimeboompjes. Voor 't huis stond een pomp, die frisch, maar weinig water gaf, dat uit de hooge, breede houten goot neervloeide in 'n bak, uit 'n enkel heiblok gehouwen. In dit huis was 't heel stil geworden. Er woonden slechts 'n oude vader en 'n oude moeder in, en 'n nòg oudere grootmoeder — en die waren alle bedrofd, want ver weg in den vreemde, was de knaap gegaan, die met zijn jonge joligheid leven

in 't huis gebracht had, en aller vreugde was. Wel speelde er nog 'n klein zusje op den drempel, maar dat was nog veel te klein en te dom, want altijd en eeuwig vroeg ze, wanneer broer Felix weer terugkwam. Daar de vader voor akkers en weiland moest zorgen, hadden ze 'n anderen geitenhoeder genomen; maar die spande op de hei vogelstrikken, dreef de geiten altijd vroeg naar huis en viel direct na 't avondeten in slaap.

Al wat op de heide leefde, treurde om den schoonen bruinlokkigen knaap, die hen verlaten had.

't Was 'n weemoedig-schoone dag geweest, toen hij heenging. Z'n vader was 'n verstandige, stille man, die hem nooit 'n hard woord gezegd had. Z'n moeder beminde hem als haar oogappel; en 't was uit haar hart, waaraan hij zoo gaarne z'n donker hoofd rusten liet, dat hij die zachtheid en die weelderige fantasie had overgeërfd, 'n eigenschap, die haar nergens toe diende dan om haar zoon nog meer lief te hebben.

Den vader eerde zij als den heer en meester, die dag en nacht zoo hard moest tobben, om in hun eenvoudig onderhoud te voorzien. Want de heide was karig en leverde na groote moeite nog maar weinig vrucht, ja, soms niets, als God n. l. 'n erg heete zomer gaf. Daarom leefden ze in vreedzamen echt en beminden elkander van harte, zooals hun plicht gebood, en stonden elkander in

nood en zorgen bij. Daarom ook kende de knaap niet dien giftigen kanker voor kinderharten: twist en tweedracht. Die kwam alleen maar voor als 'n stootsche bok den boel op stelten zette, maar met 'n paar flinke vuistslagen wist hij den oproerling te bedwingen, wat 't ondeugendste beest zich van hem, maar ook van hem alleen liet welgevallen, omdat 't heel goed wist, dat hij z'n beschermer en vertrouwde kameraad was.

De vader hield ook wel van z'n zoon, en zeker niet minder dan de moeder, maar met de linksheid aan den minderen stand eigen, toonde hij die liefde nooit, tenminste niet aan den jongen zelf. Toch kon men ze duidelijk kennen aan de onrust, waarmee hij in en uitliep, en aan de blikken, die hij op den Rosberg wierp, als 't kind 'ns toevallig later dan gewoonlijk van de hei terugkeerde. En de jongen kende die liefde heel goed, al mocht ze zich dan ook niet uiten.

Van zulke ouders had ie geen tegenstand te vreezen, toen ie z'n besluit te kennen gaf, om de wereld in te gaan, daar 't hem onmogelijk scheen langer thuis te blijven. Ja, de vader had al lang gemerkt, hoe de jongen zich met droomerijen en inbeeldingen aftobde, die bij hem van jongs af aan nooit waren opgekomen Hij hield ze daarom voor gevolgen van z'n eenzaam ronddolen op de heide en was er op bedacht de kwaal te genezen. De moeder had aan haar zoon niets bijzonders

gemerkt, omdat ze eigenlijk denzelfden aard had als hij. Toch stemde ze in z'n vertrek toe, uit 'n duister instinct, dat ie deed, wat voor hem noodzakelijk was.

Nòg iemand moest om toestemming gevraagd worden, niet door de ouders, maar door hem: de grootmoeder. Hij hield wel niet zooveel van haar als van z'n moeder, maar hij koesterde grooten eerbied en 'n zeker ontzag voor haar. Zij was 't dan ook geweest, die hem de draden in handen had gegeven, waar uit hij eerst 't net zijner genoegens op de heide weefde, later z'n gemoed en z'n gansche levenslot.

Ver boven de grenzen van den gewonen menschelijken leeftijd gekomen, zat ze als 'n schaduw achter 't huis in den zonnigen tuin, eeuwig eenzaam, eeuwig alleen in 't gezelschap harer dooden; en altijd was haar geest bezig de tafereelen te bezien van haar eeuwig lange levensgeschiedenis. Doch zooals ze daar zat, gaf ze niet 't gewone beeld te zien van den somberen ouderdom. Als ze vaak plotseling een van de gestalten harer verbeelding aansprak, alsof die leefde en voor haar stond; of als ze zacht lachte of bad, of in zichzelve sprak, — 'n wonderlijke mengeling van kindsheid en poëzie, van onverstand en geestesrijpheid — dan, gelijk 'n machtige ruïne, wees ze terug op 'n gedenkwaardig bestaan. Ja, 'n menschenkenner, als zoo iemand daarheen gekomen was,

zou uit de enkele opflikkeringen van dien geest gemakkelijk hebben kunnen opmaken, dat hier 'n volheid van poëzie van geheel bijzonderen aard vergeten gesluimerd had, niet vermoed door hare omgeving, niet gekend door de bezitster zelve, voorbijgeleefd in de eenvoudige gedaante van 'n boerenvrouw. Haar gevoelvolle dochter, de moeder van den knaap, was daarin maar 'n flauwe afschaduwing van de oude vrouw. Die had in haar gansche leven van slaven en sloven maar één enkel boek gelezen, den Bijbel, maar in dat boek las en fantaseerde ze zeventig jaren lang. Nu deed ze 't wel niet meer, maar geheele plaatsen uit de profeten haalde ze dikwijls uit 't hoofd aan en geheel haar wezen was als 'n verpersoonlijking van dat boek, zoodat zelfs ten laatste heel haar gewone manier van spreken iets vreemds en als 't ware Oostersch had.

Den jongen vertelde zij de gewijde geschiedenis. Daar zat hij dan dikwijls op Zondagnamiddagen neergehurkt bij den vlierstruik En als de wonderen en helden kwamen en vreeselijke veldslagen en de Godsgerichten, als dan grootmoeder zelf door haar vertelling in geestdrift ontvlamd was, en de oude geest de onmacht van 't lichaam had overwonnen, en als ze dan, teruggevoerd in de dagen harer jeugd, met den ingevallen mond teere en droomerige woorden begon te lispelen tegen 'n wezen, dat hij niet zag, woorden, die hij niet ver-

stond, maar diep getroffen instinctmatig navoelde — en als ze alle helden der geschiedenis om zich heen verzamelde en haar eigen dooden daaronder mengde en ze nu allen door elkaar liet spreken, dan greep hem inwendig 'n vreeselijke ontzetting aan, die des te grooter werd, als hij haar in 't geheel niet meer verstond. Maar alle poorten zijner ziel zette hij wagenwijd open en liet den ganschen fantastischen stoet binnentrekken. Des anderen daags nam ie heel z'n nieuwe wetenschap mee op de hei en speelde alles nog 'ns na.

Aan deze grootmoeder nu wilde hij z'n voornemen bekend maken, opdat ze hem niet op 'n goeden dag toevallig zou missen en daar inwendig verdriet van zou hebben en denken, dat hij gestorven was.

Zoo stond hij dan op 'n vroegen morgen reisvaardig bij z'n ouders aan de deur, in z'n armelijk linnen pak, den breedgeranden hoed op 't hoofd, den staf van jeneverhout in de hand, den broodzak over den schouder. Daarin waren twee hemden en kaas en brood. In z'n borstzak genaáid droeg hij 't beetje geld, dat ze hem konden meegeven.

De grootmoeder, altijd 't eerst wakker, knielde reeds naar gewoonte midden op 't grasveld op haar houten bankje, dat ze daarheen gedragen had en deed haar gebed. De knaap wierp 'n blik op den heiderand, die zwart tegen den lichten hemel afstak; toen trad hij op z'n grootmoeder toe en

zei: „Lieve Moeder, ik ga nu heen; leef gelukkig en bid voor mij."

„Kind, ge moet voorzichtig zijn met de schapen; de dauw is te vroeg en te koud."

„Ik ga niet op de hei, Grootmoeder, maar ver, ver weg 't land in, om te leeren en knap te worden zooals ik u gisteren immers uitgelegd heb."

„Ja, je hebt 't mij gezegd," antwoordde zij, „je hebt 't mij gezegd, m'n kind. In smarten heb ik u voortgebracht, maar u ook gaven geschonken, om te worden als een der zieners en profeten. Ga met God, maar kom terug, Jacobus."

Jacobus was de naam van haar zoon, die ook eenmaal, voor meer dan zestig jaar, was heengegaan, maar nooit was weergekeerd.

„Moeder," zeide hij nog, „geef mij de hand."

Zij deed het. Hartelijk drukte hij die oude, gerimpelde hand en fluisterde: „Leef gelukkig; 't ga u goed!"

„Amen, Amen," antwoordde zij plechtig, alsof ze aan 't eind van haar gebed was.

Toen wendde zich de knaap tot z'n ouders. Hij was zoo zielsbedroefd, dat hij geen woord kon uitbrengen. Hartelijk omhelsde hij z'n moeder, en bitter schreiend kuste zij hem op beide wangen en drukte hem nog 'n geldstuk in de hand, dat ze eens als doopgeschenk ontvangen en altijd zuinig bewaard had, maar hij nam 't niet aan. Z'n vader reikte hij alleen de hand, omdat hij 't

niet waagde hem te omhelzen. Deze teekende hem 'n kruis op voorhoofd, mond en borst, en toen hierbij de ruwe hand beefde en de harde trekken om z'n mond krampachtig vertrokken, toen kon de jongen zich niet meer goedhouden. Onder 'n stroom van tranen wierp hij zich aan z'n vaders borst; deze hield hem 'n oogenblik met den linkerarm omvat, toen liet hij hem los en duwde hem met zacht geweld en zonder 'n woord te spreken den heiweg op. Z'n moeder echter riep hem nog eens terug en zei, dat hij toch z'n kleine zusje even moest zegenen, dat heelemaal vergeten nog in haar bedje lag. Drie kruisen maakte hij over 't sluimerende engeltje; toen ging hij snel de deur uit en stapte uitdagend naar de heide.

Ga dan met God, onschuldig kind, maar breng het kleinood weerom, dat ge zoo lichtzinnig met u meedraagt!

Toen hij aan den Rosberg gekomen was, ging de zon op en scheen in 'n paar trouwhartige, kalme, maar roodgeweende oogen. In 't huis op de heide spiegelde ze zich in de vensters en in de zeis van den vader, die uit maaien ging.

't Heidedorp

Den eersten avond scheen 't huis hun leeg en verlaten en 't hart deed den armen ouders pijn, toen ze in de zomersche schemering naar bed gingen en hun blik op zijn leege slaapstee viel. Om datzelfde kind, dat misschien nu nog op den stoffigen straatweg wandelde, waar niemand op lette, ja, dat de meesten nog geen blik waard keurden, om dàt kind leden twee harten in 't eenzame huis op de hei bittere smart, omdat ze hem van nu af — misschien wel voor altijd — missen zouden. Maar ze sloten hun verdriet in zich op en elk droeg 't zijne alleen, wijl ze te verlegen en te onbeholpen waren om zich te uiten.

Maar er kwam 'n tweede dag, en 'n derde, en 'n vierde; en steeds welfde zich over de heide dezelfde lachende zomerhemel, en zond z'n licht neder door de vensters en op 't van ouderdom grauwe dak, juist zoo vriendelijk en lieflijk als hij altijd gedaan had, toen 't jongske er nog was.

En dagen kwamen en gingen.

De arbeid en de vreugd van den landman, door alle eeuwen heen onveranderd en na eeuwen nog altijd even nieuw trok ook hier stil en betooverend

'n stuk van haar oude ketting door de hut, en aan elke schakel hing 'n druppeltje vergetelheid.

De grootmoeder droeg als te voren haar houten voetenbankje naar de wei en bad daarop geknield, en zij en kleine Martha vroegen dag aan dag, wanneer toch Felix kwam. De vader maaide rogge en gerst; de moeder maakte kaas en bond schooven en de vreemde geitenhoeder dreef dagelijks z'n vee naar de hei. Van Felix hoorde men niets.

De zon kwam op en ging onder; de heide werd wit en weer groen; de vlier en de appelboom bloeiden vele malen. Kleine Martha was groot geworden en ging mee om te hooien of te oogsten, maar ze vroeg niet meer. En de grootmoeder, eeuwig en onbegrijpelijk lang voortlevend als iemand, dien de dood vergeten heeft, vroeg ook niet meer, omdat hij uit haar geheugen weggewischt was of zich onder de geheime beelden van haar fantasie geschaard had.

De velden van den heiboer werden steeds vruchtbaarder, alsof de hemel z'n verlatenheid zegenen en vergelden wilde; en 't ging hem zoo goed, dat ie al heel wat koren op z'n mooie ossenkar laden en in de stad verkoopen kon, waarvoor hij dan eenige daalders en nieuwigheden uit de wereld daarbuiten mee thuisbracht.

Eens kwam ook 'n meubelmakersgezel met z'n bundeltje bij Vader Niklaas, den heiboer; bracht 'n groet en 'n brief van Felix en vertelde, dat die

in de groote, ververwijderde hoofdstad 'n knappe, vlijtige student was; dat iedereen van 'm hield en dat ie nog wel eens kapelaan in de groote Domkerk worden kon. De schrijnwerkergezel vond dien nacht in 't huis op de heide gulle gastvrijheid en liet louter vreugde achter, toen hij den volgenden dag in tegengestelde richting vertrok.

Zoo gebeurde 't dat elk jaar een- of tweemaal 'n reiziger den omweg over de hei maakte, om den knappen, vriendelijken, aardigen student 'n plezier te doen, die graag 'n groet aan z'n lief moedertje zenden wilde. Ja, eens kwam er zelfs één aangestapt, die 't huisje met pomp en vlier en appelboom uitschilderde.

Ook andere dingen begonnen op de hei te veranderen.

Eens kwamen er 'n heeleboel heeren en maten 'n stuk heideland af, dat sinds menschenheugenis aan niemand toebehoorde, en er kwam 'n oude boer en timmerde met veel zoons en arbeiders daar 'n huis in elkaar en begon de afgemeten plek te ontginnen. Hij had uitheemsch koren meegebracht, dat op den heibodem goed gedijde, en in 't volgende voorjaar golfde 'n groene zee van korenaren, waar de vorige lente slechts wilde pruimen en Lievevrouwenschoentjes gebloeid hadden. De oude boer was 'n vriendelijk man, die van vele zaken verstand had. Gaarne gaf hij aan de vroegere heidebewoners goeden raad, deelde

hun van z'n weetje mee, en verleende hun z'n hulp. Voor Vader Niklaas was hij 'n goede buur. Nu reden ze zelfs met z'n tweeën naar stad, verkochten daar hun koren veel voordeeliger, en op de graanmarkt, in 't „Gouden Ros" — waren de heiboeren wel bekend en zeer gezien.

Voor en na kwamen er zich anderen vestigen. Ook 'n straatweg werd door de bezitters der heerlijkheid over de heide aangelegd, zoodat er nu dikwijls 'n deftig rijtuig langs reed, iets wat men vroeger op de hei nog nooit gezien had. Ook de zoons van den ouden boer begonnen woningen te zetten, en een er van, fluisterde men, zou wel met mooie Martha trouwen.

En zoo stonden er, eer zeven jaren over 't land heen waren, al vijf huizen met stallen en schuren, met gevels en daken om 't kleine, oude, grauwe huis op de heide, en velden en weiden, wegen en heggen strekten zich wel 'n kwartier ver uit in de richting van den Rosberg, die echter nog altijd zoo eenzaam was als te voren.

En op St. Pankratiusdag genoot Vader Niklaas de eer, tot schepen van 't dorp gekozen te worden, hij, de eerste sedert de schepping der wereld, die op deze plaats dat ambt en die waardigheid bekleedde.

Weer waren jaren en jaren verstreken.

De stekken van vruchtboomen, zwakke stammetjes, die de oude boer naast hen had mee-

gebracht en met Niklaas had gedeeld, waren nu al groote boomen geworden, brachten 'n overvloed van vruchten op en leverden heerlijken vruchtenwijn als Zondagsdronk. Martha was gehuwd met Benedikt van den ouden buurman en ze voerden 'n eigen huishouding.

De heide was wit en weer groen geworden, maar de haren van den vader bleven wit en de moeder begon al op de grootmoeder te lijken, welke laatste alleen onsterfelijk en onveranderd bleef, altijd en eeuwig achter 't huis zittend — 'n droomerige ruïne — alsof ze nog altijd op Felix' terugkeer wachtte.

Maar Felix scheen, evenals eenmaal Jacobus, voorgoed van de heide verdwenen.

Sedert drie jaren kwam er geen bericht meer, geen reiziger, die 'n groet bracht. In de hoofdstad, waar Benedikt zelfs was heengegaan om hem te zoeken, was hij niet te vinden en op 't raadhuis lazen de heeren van de kanselarij hem uit 'n groot boek voor, dat Felix buitenslands gegaan was, misschien zelfs over zee. De vader sprak al nooit meer van hem; Martha had 'n kindje en dacht niet meer aan hem; de bewoners van 't dorp kenden hem niet en hielden ook niet van hem, want ze hadden van hem gehoord als van iemand, wien deze plaats te min was. De grootmoeder vroeg nog slechts bij tusschenpoozen naar Jacobus — maar de moeder droeg hem nog onuitwisch-

baar en met smart in 't harte geprent sedert den dag, dat hij vertrokken was en aan haar boezem geschreid had. 's Avonds kwam ze thuis met de gedachte aan hem, en door den dag als ze in 't veld werkte, stond zijn beeltenis haar voor den geest.

't Was ook alleen de moeder, die hem herkende, toen eens op Zaterdag vóor Pinksteren bij zonsondergang 'n wildvreemde, door de zon gebruinde reiziger, met den staf in de hand en den ransel op den rug door 't dorp kwam, en voor 't huis op de heide staan bleef.

„Felix!" — „Moeder!"

'n Vreugdekreet, en hij wierp zich aan haar hart.

't Moederhart is voor den zoon wel de schoonste plaats, waarop hij nooit zijn recht verliest, ook al is zijn haar vergrijsd. En in de heele wereld is er voor ieder maar één zoo'n hart.

Het scheelde niet veel, of de oude vrouw zonk snikkend naast hem neder, en hij, die misschien in jaren en jaren geen traan meer vergoten had, hij schreide als 'n kind, trok haar naar zich toe, en streelde heur grijze haren. Hij merkte niet eens, dat z'n vader en z'n zuster en 't halve dorp om hen heen stonden.

„Felix, mijn Felix, waar kom je dan toch vandaan?" vroeg zij eindelijk.

„Van Jeruzalem, Moeder, en van de heide bij de Jordaan. Hartelijk gegroet, Vader; dag Groot-

moeder, nu blijf ik lang bij u; als God het wil, voor altijd."

Hij sloot z'n bevenden vader aan 't hart, en toen de oude grootmoeder, die nederig en haast beschaamd terzijde was blijven staan, en toen nog eens z'n vader, den forschen gebruinden ouden man met de sneeuwwitte haren. Toen ie heenging, waren z'n dichte lokken nog zwart. En nu de grijsaard daar zoo bloode en onbeholpen tegenover z'n statigen zoon stond, scheen hij dezen dubbel dierbaar. De moeder daarentegen, zich helder bewust van de plaats, die ze door alle tijden heen in 't hart van haar zoon bleef innemen, toonde zich volstrekt niet beschroomd. Ze keek niet naar z'n gestalte of z'n kleeren, maar den heelen tijd hing haar oog onafgewend aan z'n gelaat en het glansde en fonkelde, en tranen van vreugde en trots welden er in op, dat haar Felix zoo knap en zoo flink geworden was.

Eindelijk, toen z'n hart zich 'n poos verkwikt had aan hun geluk, dacht ie aan kleine Martha. Hij vroeg naar haar en onwillekeurig keek hij rondom zich op den grond; maar inplaats van 't kleintje, waar hij aan dacht, bracht z'n moeder hem 'n bloeiende vrouw, met helderblauwe oogen en 'n kind op den arm. Ze leek wel 'n Madonna, zooals hij er in Italie zooveel op de schilderijen had gezien. In 't *kind* herkende hij de kleine Martha, maar de moeder durfde hij niet te kussen.

Ook zij stond verlegen vóór hem en zag hem alleen maar liefdevol aan; eindelijk groetten en omhelsden ze elkander hartelijk als broer en zuster. Een de brave Benedikt drukte hem de hand, en vertelde, hoe hij Felix twee jaar geleden zoo ijverig in de verre hoofdstad gezocht had.

„Toen was ik in Egypte," zei z'n schoonbroer, „en zelfs dáár zou je me nauwelijks hebben kunnen vinden, want ik was in de woestijn."

Ook de boeren en hun vrouwen en kinderen, die zich voor Niklaas' huis verzameld hadden en met gepaste nieuwsgierigheid om hen heen stonden, groette hij allen vriendelijk, nam z'n reishoed af en reikte hun, ofschoon ze hem onbekend waren, de hand.

Eindelijk ging men 't huis binnen en naar 't gebruik op de heide, gingen veel buren mee en waren er bij, toen hij geschenken en reisherinneringen uitpakte. Op straat werd 't stil; naar oude zede zochten de menschen vroeg hun slaapplaatsen op en nog lang gloeide 't avondrood over 't dorp.

En toen den volgenden dag de eerste zonnestralen blonken en de bewoners van 't dorp reeds in feestkleedij gestoken waren om ver weg naar de kerk te gaan, toen was er één bewoner, één kerkganger meer.

De nacht had velen doen vergeten dat hij gekomen was, maar de morgen bracht hun opnieuw hun nieuwe bezitting om er wederom van te genieten, eenigen door hun nieuwsgierigheid, anderen door hun liefde. Maar allen, zelfs de ouders, koesterden 'n zekeren twijfel. Wat hadden ze dan toch wel in hem teruggekregen? Zou hij niet 'n zonderling blijken in de eenheid en gelijkheid van 't dorp?

Maar hij stond al gekleed buiten, en nog wel in z'n linnen heidepak, met den breedgeranden hoed op 't hoofd, en zag met z'n groote, glanzende, vriendelijke oogen om zich heen, toen z'n moeder op hem toetrad en hem vroeg, of hij mee naar de kerk wilde gaan, of dat ie te moe was en z'n godsvrucht thuis wilde voldoen.

„Ik ben niet moe," zeide hij vriendelijk, „en ik zal met u meegaan," — want hij zag dat z'n moeder zich gekleed had om naar de kerk te gaan

en dat ook z'n vader in z'n Zondagsche pak uit 't huis kwam.

Feestelijke groepen vertoonden zich hier en daar op de dorpsweide. Velen traden naderbij en groetten; anderen hielden zich bloode terug, vooral de meisjes; en weer andere, die thuisbleven en in de verlatenheid van den feestdag 't dorp bewaken moesten, stonden in de huisdeuren of ergens anders en keken van verre toe.

En terwijl nog de dauw op 't heidegras fonkelde en 't morgenbriesje woei, zette alles zich reeds in beweging om toch maar op tijd te komen. Zoo voerde dan Felix de oude vrouw bij de hand en geleidde haar even teederbezorgd over de bultige heide als zij hem, toen hij nog 'n zwak kind was, en 's Zondagsmorgens de schapen en geiten thuis mocht laten om 't Woord Gods te gaan hooren. De vader, blij in z'n hart, liep naast hen, de anderen gedeeltelijk er voor, gedeeltelijk er achter. Eindelijk was de laatste groep achter den bult verdwenen. Die ze nagekeken hadden, keerden in huis terug, en kort daarop lag weer die stralende eenzaamheid over de daken, die bij voorkeur op blijde Zondagvoormiddagen op verlaten dorpen rust.

Met het uur werd het droger en heeter; hier en daar steeg 'n dunne, blauwe rookzuil omhoog en midden in den tuin van 't huis op de heide knielde de oude grootmoeder en bad. En toen eindelijk

na uren van stilte door de ijle, zachte, kalme lucht — gelijk 't soms op heel stille dagen gebeurde — de verre, hooge toon van 'n klokje tinkelde, toen knielde menigeen op 't grasperk neder en klopte zich op de borst. Toen was 't weer stil en bleef 't stil. De zon schoot haar stralen al rechter op de huizen neer —; toen weer schuiner, zoodat de schaduwen naar den anderen kant vielen. Eindelijk kwam de middag en daarmee alle kerkgangers. Ze legden hun beste kleeren en mooie halsdoeken af; trokken wat luchtigers aan, en in ieder huis zette men zich aan den zorgvuldig toebereiden Pinksterdisch.

En wat hadden ze nu eigenlijk in Felix teruggekregen?

En waarom was hij toch zoo lang weggebleven?

En waar was hij dan geweest?

Niemand wist het.

Hij was mee geweest naar de kerk; bijna zoo kinderlijk vroom als vroeger had ie naar de woorden des priesters geluisterd; bedaard was ie toen naast z'n moeder naar huis teruggekeerd en als aan tafel de vader 't woord nam, brak Felix dadelijk zijn gesprek af en luisterde; en tegen den avond zat ie in de schaduw van 't vlierboschje met grootmoeder, die hem wonderlijke en geheel onbegrijpelijke verhalen voorstamelde. En als dan zoo door den dag z'n moeder hem nieuwsgierig aankeek met 'n half-zaligen, half weemoedigen

blik, dan zocht zij naar de eens zoo zachte kinderlijke trekken, naar haar vroolijken, knappen, trouwhartigen jongen. En nog vond ze de lijnen van dat beeld terug in 't gelaat van den man, maar oneindig schooner, zoo schoon, dat ze dikwijls 'n oogenblik dacht, dat zij onmogelijk z'n moeder wezen kon. Als ie haar rustig en open aanzag, leek hij haar zoo goed en verstandig. Maar als ze naar z'n wangen keek, schenen ze haar zoo jeugdig als vroeger, alleen nog veel donkerder gebruind, zoodat er de tanden, glanzend als paarlen tegen afstaken, die tanden, die reeds aan den kleinen jongen zoo 'n onschuldig en gezond voorkomen gaven. Daarbij dezelfde zachtroode lippen, maar nu vol en manlijk en zoo welgevormd, als zouden ze zoo aanstonds 'n vriendelijk of leerzaam woord spreken.

„Hij is goed gebleven," juichte het dan in 't moederhart, „hij is goed gebleven, al is hij dan ook veel voornamer geworden dan wij."

En inderdaad, zulk 'n glans van ongerepte reinheid omscheen den man, dat zelfs 't hart van de eenvoudige heideboerin ze erkende en eerde.

Wat leefde er dan in hem, dat hem ongedeerd door de wereld gedragen had, zoodat hij z'n lichaam had weeromgebracht als 'n gewijden tempel, juist zooals hij 't eens uit de eenzaamheid had meegenomen?

Ze wisten het niet.

Altijd blijder en eenvoudiger legde hij hun z'n hart open, naarmate de uren van den feestdag voorbijgingen.

's Avonds laat, toen allen om de witte beukenhouten tafel zaten, en ook Martha met haar kindje en Benedikt en andere buurlui er waren, vertelde hij. Hij sprak van 't H. Land, hoe hij daar geweest was, Jeruzalem en Bethlehem bezocht had, op den Thabor had gezeten en zich in de Jordaan had gewasschen. Ook den Sinai had hij gezien, 'n berg vol spleten en holen; en door de woestijn had hij gewandeld. Hij vertelde hun, dat z'n kisten met den postbode komen zouden. Dan zou hij hun aarde laten zien, uit Palestina meegebracht, ook bloemen en kruiden uit 't H. Land had hij, en voetstappen des Heeren en al wat 't aardrijk daar bijzonders kweekte en voortbracht. Veel heiliger, veel warmer en eenzamer waren de woestijnen daar, vergeleken bij deze, die men eer 'n tuin kon noemen.

En als ie zoo sprak, hingen hem allen aan de lippen. Ze vergaten, dat 't allang tijd was om naar bed te gaan, dat de schemering verglommen was, dat de sterren aan den hemel gestegen waren en in dichte groepen boven de daken schitterden.

Van steden, van menschen en hun doen had ie niet gesproken en zij vroegen er ook niet naar. Z'n woorden deden hun zoo goed, dat 't hun

voorkwam, alsof hij precies zeide, wat ie zeggen moest — en naar andere dingen taalden ze niet.

Eindelijk droeg Martha haar slapend kleintje naar huis. Ook Benedikt en de buren gingen heen, en nog zaliger en blijder dan gisteren gingen de ouders naar bed, en zelfs de vader dacht, dat Felix haast 'n prediker, 'n priester des Heeren leek.

Dadelijk na de feestdagen was ie naar de hei gegaan, en op z'n spreekgestoelte geklommen. De kevers, de vliegen, de vlinders, de stem van den heileeuwerik en de oogjes der veldmuisjes, alles was hetzelfde gebleven. Hij doolde rond. Hoog aan den hemel straalde de zon en ginder ver blauwde het veenland en alles zong en sjirpte en trilde van vreugde. En toen z'n vader hem zoo wandelen zag, voeren z'n vingers 'ns door de grijze lokken en moest ie zich met z'n beblaarde hand 'ns over de rimpels van 't gelaat strijken om niet te denken, dat het zijn kleine jongen was, die daar ging en dat alleen de geiten en schapen ontbraken, dat 't was gelijk vroeger en de lange, lange tusschentijd maar 'n droom mocht heeten.

Ook de buren — toen ie zoo dag aan dag onder hen verbleef, toen hem alle kinderen al kenden en hij met ieder kind, zelfs 't leelijkste, zoo vriendelijk sprak, en toen ie zoo in z'n linnen pak door de nieuwe velden ging, — toen zagen ze heel duidelijk in, dat hij één der hunnen was, en toch begrepen ze ook heel goed, dat hij heel anders was dan zij.

Eén ding moeten we vertellen, eer we verder gaan met uit zijn leven mee te deelen, wat er ons nog van bekend is — 'n daad, die eigenlijk geheim had moeten blijven, maar die uitlekte en hem met één slag alle harten der heidebewoners won.

Toen eindelijk de kisten met den postbode in de stad en van daar met graankarren op de heide gekomen waren, toen hij daaruit geschenken gezocht en uitgedeeld en allerlei merkwaardigs had laten zien: bloemen, veeren, steenen, wapens; toen alles genoeg bewonderd was, ging hij dienzelfden avond tot z'n vader in de achterkamer, zoodra hij zag, dat de oude man zich daarin terugtrok en zooals hij graag deed, in de schaduw van de vlier was gaan zitten. Hij trad binnen met 'n beklemd hart en sprak met trillende stem: „Vader, u hebt me opgevoed en zijt goed voor me geweest, zoo lang ik leef, maar ik heb 't u slecht vergolden, want ik ben heengegaan, zoodat u geen hulp had voor uw arbeid en in uw zorg voor Moeder en Grootmoeder. En toen ik terugkwam, hebt u me niets verweten, maar zijt goed en vriendelijk voor me geweest. Ik kan 't u niet anders vergelden dan door u niet meer te verlaten en u nog meer te eeren en lief te hebben als vroeger. Zooveel jaren hebt u mij niet gezien, wat u 'n zwaar gemis moet geweest zijn. Maar van nu af blijf ik altijd bij u. Maar omdat God mij liet geboren worden om u tot hulp te zijn, deed ik elders kennis

op, waarmee ik m'n brood verdiende, en omdat ik weinig noodig had, bleef er veel voor u over. Nu breng ik 't u, op dat u 't voor ons huis gebruikt en het u in uw ouderdom ten goede komt. Ik smeek u, vader, neem 't in liefde van mij aan."

Maar de oude, bevend en rood van schaamte en geluk, was opgesprongen en wees met beide handen de aangeboden papieren van zich af, terwijl hij zeide: „Wat valt je in, Felix. Ik ben zoo geschrokken. . . . God verhoede, dat ik den arbeid en de moeiten van mijn kind zou nemen. . . Ach, hemel, ik heb u immers niets kunnen geven, geen andere opvoeding, dan die God u op de heide gaf; niet eens uw goede hart, dat ge vanzelf gekregen hebt. . . Je bent mij niets schuldig . . . . De kinderen zijn 'n gave Gods, ons geschonken om ze op te voeden zooals dat goed voor hen is . . . . niet zooals dat ons te pas komt . . . . Vergeef mij, Felix, ik heb je niet kunnen opvoeden, en toch schijnt 't mij toe, dat je goed bent geworden, zoo goed, dat ik wel van vreugde zou kunnen schreien."

En nauwelijks waren hem die woorden over de lippen, of hij brak in luid snikken los en onbeholpen tastte hij naar Felix' hand. Felix gaf ze hem, maar ook hij kon zich niet goed houden; hij drukte z'n gelaat tegen z'n vaders schouder en bevochtigde diens grove lakensche jas met z'n tranen. Spoedig had de oude man zich herkregen, en alsof hij zich schaamde, sprak hij bedaard:

„Je weet meer dan wij, Felix. Als je bij ons blijft, doe dan wat je wilt. Ik verlang niet, dat je mij helpt. — Daar is immers Benedikt met z'n knechts, als 't noodig mocht blijken. Ook heb ik wat geld bespaard om mij op m'n ouden dag 'n knecht te huren. Maar jij moet dat werk doen, dat God van je verlangt, en dat goed is."

Doch Felix dacht in z'n hart, dat ie in de toekomst, als 't noodig was, toch liever zelf en door z'n eigen verdiensten in de behoeften zijns vaders wilde voorzien, om niet den heelen tijd door 't zelfverwijt gekweld te worden, dat ie z'n ouders niets goeds bracht.

Ach, het beste had hij ze immers, zonder het zelf te weten gebracht: dat van goedheid overvloeiende hart, dat ieder, zelfs den ongevoeligsten vader 'n schooner kleinood is dan alle goederen der aarde, omdat het geen loon van buiten is, maar als 'n loon gevoeld wordt door de diepste diepte der ziel.

De vader deed nu onverschillig en hield zich met 't een en ander in de kamer bezig; maar pas was Felix weg, of hij liep gauw aan moeder vertellen, wat hun zoon had willen doen. En zij vouwde de handen, liep naar 't kleine altaartje in de kamer en stortte 'n gebed, dat half 'n heiligschennis leek van toomloozen trots, en half 'n dankzegging der diepste deemoedigheid.

Toen ging ze heen om 't rond te vertellen.

't Was nu duidelijk, dat hij goed, gevoelig, trouw en vriendelijk was; ze zagen ook, dat hij knap en deftig was — verder vorschten ze niet na, wat hij was en later doen zou.

Maar hij ging en liet zich ver buiten 't dorp, op de heide 'n stuk land uitmeten en begon met veel arbeiders 'n steenen huis op te trekken. — Dat 't grooter werd dan hij alleen voor zich noodig had, viel iedereen op. Doch toen 't in den herfst klaar kwam, toen 't gemeubeld en ingericht was, betrok hij 't toch alleen. — En zoo verging de winter.

De lente kwam met 'n weelde van bloesems, en Felix zat in z'n huis op de heide en heerschte als vroeger over alle wezens daar en over alle stille, mystiche gestalten, die haar nu bevolkten.

Wat was 't nu, wat z'n ouders en buren in hem hadden teruggekregen?

Zij wisten 't niet.

Maar ik weet het. 'n Geschenk is hem geworden, dat den mensch hoog verheft boven alle anderen en hem toch de miskenning zijner medemenschen brengt — het eenige geschenk op deze aarde, dat niemand kan afwijzen. Op de heide had hij 't ontvangen; daarheen moest hij 't ook weer terugbrengen. Bij wien 'n godin is komen wonen, met lachend gelaat, schooner dan al 't aardsche, dien blijft niets anders te doen, dan haar in ootmoed te dienen.

Vroeger was hij weggereisd; hij wist niet, wat hij worden zou. — 'n Volheid van kennis had hij in zich vergaard: dat was z'n eerste neiging geweest, maar verzadigd was zij niet. Hij ging onder de menschen; hij bezocht vele volkeren; hij had vrienden — maar ook dat voldeed hem niet. Verder streefde hij; hij hoopte, verlangde en werkte voor 'n onbekend doel. Zelfs naar de goederen der wereld en naar rijkdom haakte hij — maar 't was hem altijd, alsof door al 't verkregene: door kennis, arbeid, menschengunst, bezit, — iets heenschemerde, dat ver weg lag als 'n stralende rust, 'n stille eenzaamheid. Had z'n hart de heide, de lieve, onschuldige heide zijner kindsheid in zich meegedragen?

Of was hijzelf zoo'n vreedzame, stille, rustige, zonnige heide?

Hij zocht de woestijnen en dè eenzame plaatsen van 't Oosten, niet zwaarmoedig, niet treurig, maar eenzaam, rustig, vroolijk, met poëzie in 't hart. — En zoo droeg hem die kalme, stille gedachtenzee terug naar de eenzaamheid op de heide zijner kindsheid.

En als hij nu zoo op de redenaarstribune zat, zooals weleer, toen de zonnige heidevlakte voor hem trilde en bedekt werd met 'n gewemel van gestalten, als voorheen, en velen daarvan hem aanzagen met den rustigen blik der geschiedenis, andere met de zalige oogen der liefde, weer andere,

die den weidschen mantel van grootsche daden over de heide sleepten — en als ze vertelden van de ziel en haar geluk, van den dood en wat er op volgt, en van andere dingen, die niet onder woorden te brengen zijn — en wanneer hij zich diep in z'n hart zoo in-zalig voelde, dat hij dikwijls meende, daar ver, ver in de leegte vóór hem God zelf te zien staan, 'n rustige, zilverlichte gedaante, dan zwol hem 't hart van zieleweelde om 't onwaardeerbaar genot, dat hij in staat was die gedachten te denken — en 't leek hem, alsof alles goed met hem was, zooals 't nu was.

De kindsche grootmoeder was de eerste geweest, die het talent in hem erkende.

„Er is 'n oneindige verscheidenheid van gaven over deze aarde uitgestort," had ze op zekeren dag verkondigd; „de korenvelden, het zonnelicht en de stormwind die van 't gebergte waait; er zijn menschen, die 't land bebouwen en den zegen, dien God over hunne akkers zendt, naar alle deelen der aarde uitvoeren; er zijn andere, die wegen aanleggen en huizen bouwen; er zijn er ook, die het goud verbreiden, dat in de harten der menschen begraven ligt, dat is: het woord en de gedachten, die God in de zielen gelegd heeft. — Hij is geworden als een van de oude zieners en profeten, en hij is waarlijk één van hen. Dat heb ik vooruit gezien, en ik zelf heb hem daartoe gemaakt, omdat ik het zaad van 't Boek der boeken in hem

uitgestrooid heb; want hij was altijd week als was en van verheven aanleg als de helden uit den Bijbel.

De grootmoeder was 't ook, met wie hij zich meer bezighield dan alle anderen deden. Hij was de eenige, die er haar toe brengen kon veel te vertellen, en ook de eenige, die haar verhalen verstond. Vaak las ie haar uit 'n boek voor en de honderdjarige leerlinge luisterde vlijtig toe, en haar oogen schitterden, alsof ze 't gelezene verstond.

Zoo was de lente heengesneld, en weer was 't Pinksteren: — maar welk 'n ander Pinksteren dan 't vorige jaar! 'n Zware looden zwoelte hing over beide: 't dorp en Felix, en bij beide loste zich die zwoelte op met Pinksterdag, — maar hoe verschillend!

Eer we van zijn eenvoudig leven afscheid nemen, wil ik nog 'n laatste feit, dat mij ter oore kwam, verhalen.

Als hij zoo vaak van de heide kwam en door 't dorp ging met geschenken voor de kinderen van z'n zuster, als steentjes, schelpen, slakkenhuisjes en dergelijke, de donkere lokken om 't voorhoofd golvend, als 'n oorlogsgod, en toch met zoo'n smachtend verlangen in de zwarte oogen, dan was hij werkelijk schoon. En zeker droeg hem menig dorpsmeisje als geheimen afgod in 't hart. — Eén enkel vonkje van zoet en heimelijk geluk had hij uit de wereld meegebracht, toen

hij al haar waardigheden en rijkdommen den rug toekeerde — één enkele zacht stralende vonk had hij meegedragen door de woestenij des levens — en heden, morgen, een dezer dagen tenminste, zou blijken of hij z'n huis voor zich alleen gebouwd had of niet. Al z'n zielskracht had hij noodig gehad om de àlbeslissende vraag te stellen, en met angst verbeidde hij 't antwoord, dat eeuwig, eeuwig lang op zich wachten liet.

Wel kwam Pinksteren steeds nader, maar bij de beklemming, die zonder dat 't iemand vermoedde of 't hem kon aanzien, op des jongelings hart drukte, voegde zich nog 'n andere, die dreigend over 't heele dorp hing, 'n schrikbeeld, dat met onhoorbaren tred nader sloop. De stralende hemel namelijk, waarnaar Felix in vurig gebed had opgezien, toen hij z'n brief met die gewichtige vraag afzond, die glanzende hemel, die hem misschien maar alleen was opgevallen, was sedert dien tijd weken lang 'n helstralende koepel gebleven en wel honderd oogen zagen er nu met angst naar op.

Felix, die zich slechts bezighield met z'n stille verwachting, had er weinig op gelet, maar op 'n namiddag, toen ie eens van de heide naar 't dorp wandelde, viel 't hem op, dat 't vandaag toch zulk bijzondere mooi weer was. Juist stond boven de verdroogde heide zoo'n heerlijk luchtverschijnsel, als ie wel meer, ook in de woestijnen van 't Oosten,

maar nooit zoo schoon gezien had, namelijk het watertrekken van de zon.

Uit den gigantenkoepel, die zich over de heide stulpte, wemelend van glanzende wolken, schoten op verscheidene plaatsen gansche lichtstroomen. Als uit elkaar wijkende banen sneden ze uit de heide, die zich naar den horizon toe boog, verblindende gouden vakken, terwijl 't verre moerasland in 'n flauwen melkachtigen nevel wegweek.

Zoo was 't dezer dagen dikwijls geweest, en de huidige dag eindigde als z'n voorgangers: 's avonds waren de wolken weggevaagd en de hemel als 'n doffe koperen koepel.

Felix ging naar z'n zuster, en toen ie 's avonds laat naar huis terugkkeerde, merkte hij ook op, dat 't koren, — zooals men in 't dorp klaagde, — zoo schraal stond, de ruige aren pijlrecht omhoog als 'n leger van lansen.

Ook den volgenden dag was 't prachtig weer.

Al mooier werden de dagen.

Eindelijk moest elk ander gevoel zwijgen voor de bange verwachting, die dagelijks groeide in de harten des menschen. Nu waren er ook zelfs geen wolken meer aan den hemel, maar altijd blauw en altijd helder lachte hij neer op de vertwijfelende menschen.

Ook 'n ander verschijnsel zag men nu dikwijls op de heide, dat zich waarschijnlijk vroeger ook wel eens vertoond had, doch door niemand was

opgemerkt; maar nu, nu dagelijks duizend — en duizendmalen naar de lucht werd gekeken; nu hield men 't voor 'n onheilspellend teeken. Aan den anderen kant van de heide lag n. l. 'n boschrijk heuvelland, dat van 't dorp uit onmogelijk gezien kon worden. Nu echter zag men dat dikwijls duidelijk door de lucht weerspiegeld, zoodat men zelfs alle rijen en toppen kon onderscheiden en noemen — en als de mare door 't dorp ging, dat 't weer zichtbaar was, kwamen allen naar buiten en keken er naar. Dikwijls bleef 't uren lang staan, totdat het zich begon op te lossen. Dan zag men eerst nog heele streepen in de lengte en de breedte, die zich weer verbrokkelden, tot 't opeens heelemaal verdween.

De heileeuwerik hoorde men niet meer, doch inplaats daarvan ziegezaagde den ganschen langen dag en ook door de heete droge nachten 't eindeloos eentonige koor der krekels over de heide en weerklonk er de angstige kreet van den kievit. Het vlugge beekje liep nu nog maar als 'n dunne zijden draad over de grauwe vlakte, en de rogge en gerst bij 't dorp staken vaalgroen en wezenloos de halmen in de lucht en verklapten bij 't geringste briesje door lichtzinnig ruischen hun innerlijke leegheid. Het ooft was klein en onrijp van de boomen gevallen; de blaren waren bestoven en bloemen waren er op de verdorde graszoden tusschen de korenvelden niet meer te zien.

't Was hoog tijd, dat er verandering van weer kwam. Met vurigheid smeekte men om regen, maar 't hemelgewelf bleef gesloten. Wel stond weer dagen lang 'n wolkenband aan den zuidelijken hemel en nog nooit werd zoo 'n vluchtig ding als 'n wolk door zooveel oogen met verlangen aangestaard als hier. Maar als 't avond werd, ontstak de bank in purperen gloed, dreef uiteen en loste zich op in louter purperen rozen, die 'n oogenblik aan den hemel bleven staan en verdwenen — en millioenen vriendelijktintelende sterren namen hun plaats in.

Zoo was de Vrijdag voor Pinksteren gekomen. De zachte blauwe lucht was veranderd in blank graniet. Vader Niklaas was 's middags over de heide gegaan. Het beekje had nu ook opgehouden te vloeien; 't gras was ineengeschrompeld tot 'n korst van grijsgroen vilt, dat nog geen voedsel genoeg kon opleveren voor 'n enkel konijntje. Alleen de onuitroeibare en verknochte zoon de heide, de mishandelde en verachte jeneverstruik stond daar met onverzettelijke lijdzaamheid, 't eenige gewas, dat nog overvloed van levenssappen had, de groene banier der hoop. Want vrijgevig bood hij juist nu zoo'n rijken overvloed van dikke, blauwe bessen, als geen enkele heidebewoner zich herinnerde ooit van z'n leven gezien te hebben. 'n Straal van hoop schoot door Niklaas brein; als het weer morgen of overmorgen niet omsloeg, wilde hij

als Schepen de oudsten van 't dorp over zijn plan spreken. Hij ging overal rond en bevond dat die oogst van vruchten, die niemand gezaaid, en waaraan niemand gedacht had, zich altijd milder en rijker, God weet, hoe ver, uitstrekte. — Maar daar schoot hem te binnen, dat duizenden arme dieren gebrek zouden moeten lijden, als men de bessen zamelde. Toch, waar de kramsvogel heenvliegen, het ree loopen moest om ander voedsel te vinden, zou God hun wel wijzen, meende hij.

Toen ie huiswaarts keerende langs de akkers kwam, nam hij 'n aardkluit en wilde ze tusschen z'n vingers kneden, maar ze viel als stof uit elkaar. Het koren, voor den tijd geel, deed 'n mislukten oogst voorzien. Wel dreven er wolken aan den hemel, en trokken in lange melkwitte streepen, of in duizend kleuren prijkend in uiteengerafelde stukken door 't blauwe ruim. Anders spelden ze altijd regen, maar nu vertrouwde hij ze niet, omdat ze er al drie dagen zwierven en altijd weer verdwenen, als werden ze door 't onverzadelijk blauw verslonden.

Ook menig ander huisvader ging handenwringend langs de akkers. En toen 't avond werd en er verschillende onweders om den horizon legerden, die elkander bliksemflitsen toezonden, zag 'n boer, die van de stad naar huis reed, zelfs de stokoude grootmoeder midden in 't veld knielen en met ten hemel geheven handen bidden, alsof

door den algemeenen nood haar bewustzijn en krachten waren teruggekeerd, en zij de persoon in 't dorp was, die uit aller naam tot God moest smeeken.

De wolken werden dichter.

Wel blauwde 't weerlicht, maar regen kwam er niet.

Toen Vader Niklaas tusschen de heggen kwam, ontmoette hij z'n zoon en zag dat z'n gelaat droevig stond, ja, dat ie nog meer terneergeslagen leek dan alle anderen in 't dorp.

„Goeden avond, Felix," groette hij, „geef je dan alle hoop op?"

„Welke hoop, vader?"

„Kunnen we dan nog op iets anders hoopen dan op den oogst?"

„Ja, vader, daar is nog iets anders. De hoop op den oogst zal in vervulling gaan; de andere niet. Ik zal 't u maar zeggen: ik heb iets voor u en 't dorp gedaan. Ik heb naar de regeering in de verre hoofdstad geschreven en den stand der zaken meegedeeld. Ik heb daar vrienden en velen mochten mij graag. Ze zullen u helpen, dat u geen nood behoeft te lijden en ook ik zal u helpen zoo goed ik kan. Maar troost u; ook 't dorp hoeft niet te vreezen: hulp van menschen zult ge niet van noode hebben; op mijn zwerftochten heb ik den hemel en zijn teekens leeren kennen, en alles spelt mij, dat 't morgen regenen zal. God maakt

immers alles goed, en ook dan zal 't goed zijn als hij lijden zendt en offers vraagt."

„Ik hoop, dat uw woord in vervulling zal gaan, m'n zoon, en dat we samen genoeglijke feestdagen vieren."

„Amen," antwoordde z'n zoon; „ik breng u naar Moeder. 'n Zalig Pinksteren zullen we vieren."

De Zaterdagmorgen was aangebroken en de gansche hemel hing vol wolken, maar nòg viel er geen droppel. Gisteren had ieder alle hoop op den oogst verloren; vandaag geloofden allen, dat ze met 'n paar droppels regen geholpen zouden zijn. Zoo is de mensch. De vrouwen en meisjes stonden op 't dorpsplein en hadden emmers en schepgerei meegebracht, om als 't regende en de kleine beek volliep, toch ook heden zooals anders hun schoonmaak voor den feestdag te kunnen houden.

Maar 't werd middag en avond en nog was er geen droppel gevallen.

's Avonds laat was de bode teruggekeerd, dien Felix naar het postkantoor in de stad had gezonden en bracht hem 'n brief mee. Hij gaf den bode 'n fooi, trad toen hij alleen was bij de lamp van z'n studeertafel en opende den brief met 't welbekende handschrift.

„Het spijt mij erg, ja, het doet mij van ganscher harte leed, dat ik uw aanzoek moet afslaan. De maatschappelijke positie, die gij u gekozen hebt, maakt 't mij onmogelijk toe te stemmen. M'n

dochter ziet in, dat er op die manier niets van komen kan, en heeft toegegeven. Zij zal dezen zomer en den daaropvolgenden winter in Italie doorbrengen om zich te verzetten en laat u door mij vriendelijk groeten. Overigens altijd uw trouwe vriend."

De man, toen hij dit gelezen had, trad met doodsbleek gelaat en trillende lippen van de tafel terug. Tranen beefden aan z'n wimpers. 'n Paar maal liep hij op en neer, legde eindelijk den pas ontvangen brief langzaam op tafel, nam de lamp en ging naar 'n kast. Daaruit haalde hij 'n pakje brieven te voorschijn, legde die netjes bij elkaar, omwikkelde ze met 'n papier en verzegelde het; zoo legde hij alles weer in de kast terug.

„'t Is gebeurd," sprak hij diep ademhalend en ging naar 't venster, waar z'n oog den dichtbewolkten nachtelijken hemel zocht. Onder hem lag 'n verdroogde tuin. De heide sliep en ook 't dorp daarginder verkwikte zich in hoopvolle droomen.

'n Lange, lange stilte. —

„De maatschappelijke positie, die ik mij gekozen heb," zeide hij eindelijk, zich hoog oprichtend. En in z'n diepe, grievende smart doorvoer hem 'n innige zaligheid: het loon voor vele en zware offers.

Dan doofde hij 't licht en ging naar bed.

Den volgenden morgen, toen de menschen de oogen openden, was de gansche hemel boven de heide grauw, en 'n dichte, malsche regen zonk neder.

Nu was alle angst, alle beklemming geweken.

Vroolijke groepen maakten zich gereed om naar de kerk te gaan en lieten gaarne het kostelijke nat door hun kleeren dringen om nu naar Gods Huis te gaan en hem te danken. Ook Felix ging mee en dankte mede, en niemand wist welke smart er achter die zachte, kalme oogen verborgen lag.

Tot zoover gaat, wat wij weten van Felix, den heidebewoner. Van z'n arbeid en de vruchten daarvan is ons niets bekend. Maar hoe dat ook zij, treed eenmaal vol vertrouwen vóór uwen Rechter, gij edele mensch, en zeg: „Heer, ik kon niet anders dan het talent gebruiken, dat Ge mij hebt toevertrouwd."

En ware dan zelfs uw talent te licht bevonden, wees gerust: de eeuwige Rechter zal genadiger oordeelen dan de menschen.